

รายการละเอียด

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร

และเสด็จเลียบพระนคร

ใน

พระบาทสมเด็จ ฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๖๘

...็ ...ระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗

โปรดให้พิมพ์ในงานพระศพ

...พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์

วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖

รายการละเอียด

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร

และเสด็จเลียบพระนคร

ใน

พระบาทสมเด็จ ฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๖๘

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗

โปรดให้พิมพ์ในงานพระศพ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์

วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖

คำนำ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ มีพระกระแสรับสั่งมายังกรมศิลปากรว่า จะทรงพิมพ์หนังสือพระราชทานแจกในงานพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ ขอให้กรมศิลปากรช่วยเลือกเรื่องหนังสือที่สมควรจะพิมพ์ถวาย กรมศิลปากรเห็นว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์ ทรงมีพระประวัติเกี่ยวข้องในพระบาทสมเด็จ ฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก เริ่มตั้งแต่ทรงเป็นพระอนุบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นมาแต่ยังทรงพระเยาว์ และในที่สุดทรงรับราชการควบคุมห้องเครื่องต้นมาจนตลอดรัชกาลนั้น เพราะฉะนั้นถ้าพิมพ์เรื่องที่เกี่ยวเนื่องในพระบาทสมเด็จ ฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะเป็นการเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง จึงเลือกเรื่อง "รายการละเอียดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียรและเสด็จเลียบพระนครในพระบาทสมเด็จ ฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๘" ถวายให้ทอดพระเนตร ก็ทรงพอพระหฤทัย จึงโปรดให้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้เป็นของพระราชทานแจก

กรมศิลปากรขอถวายอนุโมทนา พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ทรงบำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลพระราชทานแก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์ ขอพระราชกุศลบุญราศีที่ทรงบำเพ็ญ จงเป็นประโยค สมบัติอำนวย อิฐวิบุลมนุญผลแก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์ ตามฐานะนิยมสมดังพระราชประสงค์ทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๖

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์

พระประวัติ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์

หม่อมเจ้าจรัศโฉม เกษมสันต ทรงเรียบเรียง

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์ เป็นพระธิดาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช ประสูติวันอาทิตย์ที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๙ (ยังเป็นหม่อมเจ้า) เมื่อพระชันษาได้ ๓ ขวบ ได้รับพระราชทานนาม แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า "หม่อมเจ้าหญิงมนัศสวาสดิ์"

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ พระชันษาได้ ๑๑ ปีครบกำหนดเกษากันต์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้โดยเสด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าภัทรายุวดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๕) ในพระราชพิธีโสกันต์มีขบวนแห่รอบใน และได้ทรงสวมพระชฎาพระราชทานเป็นเกียรติยศในวันสมโภช

เมื่อเกษากันต์แล้ว ได้รับราชการอยู่ในพระราชสำนักสมเด็จพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมมหาราชวัง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงดำรงตำแหน่งมหาสวามินีของเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้น ได้ทรงจัดตั้งเจ้าพนักงานสำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้นขึ้น จึงโปรดเกล้า ฯ

ให้เข้าเป็นเจ้าพนักงานผู้หนึ่ง ได้รับพระราชทานจตุตถจุลจอมเกล้าเป็นเกียรติยศ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เข้ารับราชการเป็นพระอภิบาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ยังทรงดำรงพระเกียรติเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าประชาธิปก ฯ)

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ในรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเลื่อนชั้นขึ้นเป็นตติยจุลจอมเกล้า และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเลื่อนเป็นทุติยจุลจอมเกล้า และได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ว.ป.ร. ชั้นที่ ๓

พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ป.ป.ร. ชั้น ๒

พ.ศ. ๒๔๗๒ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาขึ้นเป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า มีสำเนาประกาศดังต่อไปนี้

"อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้ามนัศสวาสดิ์ ศุขสวัสดิ พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช อันพระบิดาได้ถวายไว้ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงทำนุบำรุงมาตั้งแต่เยาว์ ครั้นเจริญวัยขึ้น สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงพระเมตตาไว้วางพระราชหฤทัย จึงโปรดให้เป็นพระอนุบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ทรงพระเยาว์มา หม่อมเจ้ามนัศสวาสดิ์มีความรักใคร่ในพระองค์ ได้บำรุงเลี้ยงและพิทักษ์รักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยไมตรีสิเนหจิต เป็นที่สนิทสนม

ชอบพระราชอัธยาศัย แม้ทรงพระเจริญวัย สำเร็จการศึกษามาแต่ต่างประเทศ เสด็จออกจากวังประทับอยู่ต่างหากจากพระราชนิเวศน์สถาน หม่อมเจ้ามนัศสวาสดิ์ก็ตามเสด็จไปประทับอยู่ด้วย ช่วยสนองพระเดชพระคุณดูแลกิจการในวัง โดยความจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างแน่นแฟ้น ตราบเท่าเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว หม่อมเจ้ามนัศ-สวาสดิ์ก็ยังใฝ่หฤทัย มั่นคงอยู่ในที่จะพึงปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณทุกโอกาสมิคลาดคลาย โดยความมุ่งหมายแต่จะให้ทรงพระเกษมสุขสถาพรเป็นที่ตั้ง มิได้หวังใฝ่สูงเพื่อประโยชน์ตน มีอัธยามั่นคงอยู่ในศีลธรรมประกอบทั้งสุภาพอ่อนน้อม และโอบอ้อมอารีตามควรแก่ฐานานุรูปแห่งบุคคลนั้น ๆ จึงพากันสรรเสริญอยู่โดยมาก เพราะความที่หม่อมเจ้ามนัศสวาสดิ์ทรงคุณสมบัติดั่งกล่าวมา มีพระราชประสงค์จะทรงทดแทนคุณูปการซึ่งได้มีมาแต่พระองค์ในหนหลัง กับทั้งให้เป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศแด่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดชได้พระองค์ ๑

จึ่งมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาหม่อมเจ้ามนัศสวาสดิ์ ศุขสวัสดิ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีคำนำพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์ วรรคอุตสาห ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านั้น จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณสุข พล ปฏิภาณ กัลยาณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคลทุกประการ".

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัศสวาสดิ์ ได้ทรงรับราชการควบคุมห้องเครื่องต้นมาจนตลอดรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระเมตตาและทรงอุปการะโดยประการต่าง ๆ ดั่งเช่นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างวังพระราชทาน และให้จ่ายเงินผลประโยชน์จากพระคลังข้างที่พระราชทานเป็นรายเดือนๆละ๖๐๐บาท จนตลอดพระชนมายุ ดั่งสำเนาพระราชหัตถเลขาต่อไปนี้

(สำเนา) กรมพระคลังข้างที่ รับที่ ๓๗๒๔ วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๗๓

ที่ ๒๔๔/๕๑๙

พระราชวังดุสิต

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๓

ถึง เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์

ให้จ่ายเงินพระคลังข้างที่ ๑๐๐,๐๐๐ (หนึ่งแสน) บาทถ้วน สมทบบัญชีเงินพระราชานุเคราะห์ และจ่ายเงินผลประโยชน์จากทุนรายนี้ ให้แก่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงมนัศสวาสดิ์ เดือนละ ๖๐๐ (หกร้อย) บาทถ้วน ตั้งแต่บัดนี้ไปจนตลอดชนมายุ

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ปร.

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัสสวาสดิ์ ทรงมีพระอัธยาศัยซื่อตรง ถึงจะมีฉุนเฉียวบ้าง แต่ยอมรับผิดง่ายและหายเร็ว ทรงศรัทธาเลื่อมใส และใฝ่พระทัยในพระพุทธศาสนา เมื่อมีวัยบรรลุความเป็นผู้ใหญ่ ก็เสด็จไปวัดและทรงศีลฟังธรรมเสมอมาจนตลอดกาลอันสุดสามารถ

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ ประชวรด้วยพระโรคชราสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ นับพระชนม์ได้ ๗๖ พรรษา โดยปี สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานในสัตตมวารแรก.

สารบาญ

หน้า

ริ้วขบวนและบาญชีต่าง ๆ

หน้า

รายการละเอียด
พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมนเทียร
(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)
และเสด็จเลียบพระนคร
พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ศรีรัตนมนเทียรบาล ฯ เสนาบดีกระทรวงวัง รับพระกระแสรับสั่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ซึ่งทรงรับรัชทายาทสืบราชสันตติวงศ์ ดำรัสเหนือเกล้า ฯ ว่า พระยาโหราธิบดี กับโหรมีชื่อคำนวณพระฤกษ์ศุภมงคลการบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียรแห่งพระองค์ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพระราชพิธี ดังที่ปรากฏในหมายกำหนดการแล้วนั้น และได้รวบรวมรายการละเอียดขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช ได้ทรงพระดำริแล้วทรงแถลงการณ์ประทานนั้น มีรายการดังต่อไปนี้

กระทรวงวัง

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์

พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

รายการละเอียด

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมนเทียร

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)

และเสด็จเลียบพระนคร

พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

จารึกพระสุพรรณบัฏ

สวดพระพุทธมนตร์

๑) วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ เวลา ๕.๐๐ ล.ท. พระสงฆ์ราชาคณะ ๑๐ รูป มีพระธรรมวโรดมเป็นประธาน สวดพระพุทธมนตร์สัตตปริต ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีโหรบูชาเทวดาด้วย โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา เสด็จไปทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ

จารึกพระสุพรรณบัฏ

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ เวลาเช้า พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น เสด็จทรงประเคนอาหารบิณฑบาต

แก่พระสงฆ์เสร็จแล้ว เวลาใกล้พระฤกษ์ ทรงจุดเทียนทองเทียนเงินที่โต๊ะทองสำหรับจารึก ครั้นได้พระฤกษ์เวลา ๑๐.๓๕ ก.ท. พระยาโหราธิบดีลั่นฆ้องชัยให้สัญญา เจ้าหน้าที่ผู้จารึกก็ลงมือจารึกพร้อมกัน คือ จางวางโท พระยามหานามราช (ม.ร.ว. จำนง นพวงศ์ ณ อยุธยา) เป็นผู้จารึกพระสุพรรณบัฏพระบรมนามาภิธัย อำมาตย์ตรีพระญาณวิจิตร (สิทธิ โลจนานนท์) จารึกดวงพระชาตาพระชนมพรรษา ว่าที่รองเสวกตรี จำรัสทิพโยชา แกะพระราชลัญฉกรประจำรัชกาล ขณะนั้นพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา พราหมณ์เป่าสังข์ เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรปี่พาทย์ตลอดจนจารึกแล้ว พราหมณ์ถวายน้ำสังข์ โหรเจิมจุณแล้ว พราหมณ์ม้วนพระสุพรรณบัฏห่อแพรแดงพันด้วยไหมเบญจพรรณ บรรจุในพระกรัณฑทองจำหลักลงยา มีถุงตาดระกำ โหรม้วนดวงพระชาตา พระชนมพรรษา ห่อพันบรรจุพระกรัณฑ มีถุงตาดเหมือนกัน เชิญลงรวมในหีบทองลายกุดั่น มีถุงตาดระกำนอกประจำตราแล้วประดิษฐานไว้บนพานทอง สองชั้นสำรับใหญ่ปิด

คลุมพื้นตาดปักดิ้นทอง เชิญขึ้นตั้งบนโต๊ะจำหลักปิดทองเหนือธรรมาสน์ศิลา พราหมณ์เบิกแว่นและข้าทูลละอองธุลีพระบาทเวียนเทียนสมโภชเสร็จแล้ว คงประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ จนถึงวันเริ่มการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จึงตั้งขบวนแห่เชิญเข้าไปประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พิธีเสกน้ำมุรธาภิเษก

หัวเมืองตั้งพระราชพิธีเสกน้ำ ๑๘ แห่ง

๒) วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ณ มณฑลต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักรทั่วกันทั้ง ๑๗ มณฑล ๑๘ แห่ง จะได้เริ่มต้นพิธีทำน้ำพระพุทธมนต์อภิเษก ณ สถานที่พระมหาเจดีย์ ซึ่งเป็นหลัก มหานครโบราณ ๗ แห่ง คือ

ที่ตั้งพิธี

(๑) มณฑลอยุธยา ตั้งที่พระพุทธบาทแห่ง ๑

(๒) มณฑลพิษณุโลก ตั้งที่พระวิหารพระพุทธชินราช แห่ง ๑

(๓) ที่พระมหาธาตุสวรรคโลก ตั้งที่วัดมหาธาตุ จังหวัดสวรรคโลกแห่ง ๑

(๔) มณฑลนครชัยศรี ตั้งที่พระปฐมเจดีย์แห่ง ๑

(๕) มณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งที่พระมหาธาตุ วัดมหาธาตุแห่ง ๑

(๖) มณฑลพายัพ ตั้งที่พระธาตุหริภุญชัย วัดมหาธาตุ นครลำพูน แห่ง ๑

(๗) มณฑลอุดร ตั้งที่พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม แห่ง ๑

มณฑลอื่นนอกจาก มณฑลที่มีมหาเจดียฐานทั้ง ๗ แห่งนั้น ให้กระทำพิธีเช่นเดียวกัน ณ สถานที่ต่าง ๆ ดังนี้:—

(๑) มณฑลร้อยเอ็ด ตั้งที่วัดบึงพระลานชัย จังหวัดร้อยเอ็ดแห่ง ๑

(๒) มณฑลราชบุรี ตั้งที่วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรีแห่ง ๑

(๓) มณฑลนครสวรรค์ ตั้งที่วัดพระบรมธาตุ จังหวัดชัยนาทแห่ง ๑

(๔) มณฑลปราจีน ตั้งที่วัดยโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา แห่ง ๑

(๕) มณฑลนครราชสีมา ตั้งที่วัดกลาง จังหวัดนครราชสีมา แห่ง ๑

(๖) มณฑลมหาราษฎร์ ตั้งที่พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ แห่ง ๑

(๗) มณฑลอุบล ตั้งที่วัดสีทอง จังหวัดอุบลราชธานี แห่ง ๑

(๘) มณฑลจันทบุรี ตั้งที่วัดพลับ จังหวัดจันทบุรี แห่ง ๑

(๙) มณฑลสุราษฎร์ ตั้งที่วัดมหาธาตุ จังหวัดไชยา แห่ง ๑

(๑๐) มณฑลปัตตานี ตั้งที่วัดตานีนการสโมสร จังหวัดปัตตานี แห่ง ๑

(๑๑) มณฑลภูเก็ต ตั้งที่วัดพระทอง จังหวัดถลาง แห่ง ๑

ตักน้ำเข้าพระราชพิธี

น้ำอภิเษกนั้นอุปราชหรือสมุหเทศาภิบาลจะได้ให้ราชบุรุษไปพลีกรรมตักน้ำที่เป็นสิริมงคลในมณฑลนั้น ๆ ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และน้ำในประเทศที่เคยได้ใช้เป็นน้ำอภิเษกของอดีตมหาราชแต่ก่อน ๆ ทุกแห่งมารวมลงในหม้อ ตั้งในมณฑลพิธีสถานพร้อมด้วยเครื่องสักการบูชา

หัวเมืองจุดเทียนชัยเริ่มพระราชพิธี

เวลาเช้าพระสงฆ์ ๓๐ รูป มีสังฆนายกในมณฑลนั้นเป็นประธาน กับข้าราชการมีอุปราชหรือสมุหเทศาภิบาลเป็นหัวหน้าประชุมพร้อมกัน เวลาใกล้พระฤกษ์ สังฆนายกประกาศเทวดา

ครั้นถึงพระฤกษ์เวลา ๑๐.๓๔ ถึง ๑๑.๑๔ ก.ท. (ตรงกับพระฤกษ์จารึกพระสุพรรณบัฏ) สังฆนายกจุดเทียนชัยเริ่มการพิธีแล้ว ข้าราชการจัดอาหารบิณฑบาตเลี้ยงพระสงฆ์ที่ทำพิธี เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว ผลัดเปลี่ยนกันสวดภาณวารตลอดการพิธี เวลา ๔.๐๐ ล.ท. พระสงฆ์และข้าราชการประชุมพร้อมกัน พระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์จบแล้วสวดภาณวารต่อไป

พระสังฆนายก เสกน้ำพระพุทธมนตร์

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์เวลาเช้า ข้าราชการประชุมพร้อมกัน ณ พิธีสถาน เลี้ยงพระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนตร์แต่วันก่อน พระสงฆ์ฉันแล้ว สังฆานุนายกดับเทียนชัย และสังฆนายกทำน้ำพระพุทธมนตร์เจือในน้ำอภิเษก พระสงฆ์สวดประสิทธิ์พระพรแล้ว สังฆนายกมอบหม้อน้ำอภิเษกแก่อุปราชหรือสมุหเทศาภิบาลฯ และข้าราชการตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชน้ำอภิเษกแล้ว แต่งให้ข้าราชการเชิญน้ำอภิเษกเข้ามาส่งยังกรุงเทพฯ รักษาน้ำนั้นไว้ในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะได้รวมตั้งในมณฑลพระราชพิธีต่อไป

ในงานนี้มีกำหนดให้แต่งเต็มยศขาวทุกเวลา

ทรงกระทำสักการะ

พระบรมอัฐิและพระบรมศพ เริ่มงาน

ถวายบังคมพระบรมอัฐิและพระบรมศพจะบรมราชาภิเษก

๓) ณ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ เวลา ๕.๓๐ ล.ท. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องขาว สำหรับเสด็จออกทรง บำเพ็ญ พระราช กุศล ประจำวัน ถวายพระบรมศพ เสด็จพระราชดำเนิน ณ หอพระธาตุมนเทียร ทรงจุดเทียน ทอง เงิน มีพานทองประดับดอกไม้สด ๖ สำรับ กราบถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๑ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๑ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ พระนั่งเกล้าอยู่หัว ๑ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ๑ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ๑ สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ๑ เป็นเคารพในการที่จะเสด็จเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แล้วเสด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเสด็จขึ้นหอพระบรมอัฐิ มีเครื่องสักการเช่นเดียวกัน ๔ สำรับ กราบถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ สมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชินี ๑ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ๑ แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลประจำวันเสร็จแล้ว ทรงจุดเทียนทอง เงิน มีพานดอกไม้สดกราบถวายบังคมพระบรมศพอีกเป็นพิเศษ เพื่อเคารพในการที่จะเสด็จเข้าพระราชพิธีเช่นกล่าวแล้ว เสร็จแล้วเสด็จกลับ

ที่ตั้งพระราชพิธี

๔) วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ เป็นวันตั้งน้ำวงด้ายเริ่มการ พระราชพิธี บรมราชาภิเษก เฉลิม พระราชมนเทียร เจ้าพนักงานจะได้จัดการพระราชพิธี ณ พระมหามนเทียร คือ ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน อันเป็นสถานที่ได้กระทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาแต่เดิมนั้น

เครื่องแต่งตั้งในพระที่นั่งอมรินทร

๕) ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

(๑) ในพระที่นั่งบุษบกมาลา ตั้งพระสัมพุทธพรรณี ๑ พระพุทธมณีรัตนปฏิมากร (องค์น้อย) ๑ ประดับด้วยเครื่องสักการที่เป็นสิ่งพิเศษ

คือ เทียนพระมหามงคลคู่ ๑ เทียนเท่าพระองค์ในตู้คู่ ๑ ต้นไม้ทองเงิน ๒ ข้าง ตั้งเครื่องนมัสการพานทองสองชั้น

(๒) พระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ตั้งพระที่นั่งพุดตานทองทอดลาดหนังราชสีห์เป็นรัตนสิงหาสน์ที่ประทับเสด็จออกทรงรับคำถวายชัยมงคล มีโต๊ะทองสำหรับตั้งเครื่องราชูปโภคบนนั้น และที่มุมเตียงลาตั้งต้นไม้ทองเงิน ๒ คู่ พระมหาเศวตฉัตรลดลงแต่งใหม่ ทอดไว้บนขาทรายเบื้องหลังเพื่อจะยกขึ้นพร้อมกันกับพระฤกษ์สรงมุรธาภิเษก

(๓) ตั้งเครื่องสูงและชุมสายในท้องพระโรง ตั้งพระราชบัลลังก์ที่ประทับตรงหน้าพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร (เมื่อเวลาเสด็จขึ้นพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรเลิกถอน) พระสูตรเลื่อนสายมาติดเสาหน้าพระที่นั่งเศวตฉัตร

(๔) เตียงพระสงฆ์สวดภาณวารและนั่งปรกตั้งด้านเหนือชิดลับแลพระทวารกลาง กระโจมเทียนชัยหน้าเตียงสวด อาสนสงฆ์ตั้งหน้าเสานอกเครื่องสูง และหลังเสาทั้ง ๒ ข้างเป็น ๔ แถว

เครื่องแต่งตั้งในพระที่นั่งไพศาล พระที่นั่งจักรพรรดิ และพระมณฑปพระกายะสนาน พระแท่นมณฑล

๖) พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

(๑) พระแท่นมณฑล ตั้งที่ฝนังด้านตะวันออกมุมเหนือ ประดิษฐานพระพุทธบุษยรัตน์องค์ใหญ่ และองค์น้อย พระชัยวัฒน์ทั้ง ๖ รัชกาล พระชัยเนาวโลหรัชกาลที่ ๔ พระพุทธรูปอื่น ๆ อีก ทั้งพระบรมสารีริกธาตุ และพระคัมภีร์พระธรรมพระสุพรรณบัฏ กับ ดวง พระ ชาตาพระ ชนมพรรษา และตั้งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องบรมราชาภรณ์ เครื่องราชูปโภค เทวดาเชิญหีบพระราชลัญฉกรเชิญพระแสง และประดับพระแสงต่าง ๆ สำหรับแผ่นดิน พระแสงประจำรัชกาล กับพระแสงอัษฎาวุธ พระเศวตฉัตร พระกันภิรมย์ ธงชัยราชกระบี่ธุชครุฑพาห และราชธวัชต่าง ๆ อีก และตั้งพระขันหยกกับพระครอบพระกริ่ง พระมหาสังข์กับพระเต้าน้ำพระพุทธมนตร์ต่าง ๆ และเหม่บั๊กแว่นเทียนด้วย บนเตียงลารองพระแท่นมณฑล มีเทียนพระมหามงคลคู่ ๑ เทียนทองสลับกับหม้อน้ำพระพุทธมนตร์ ๖ คู่ มีเทียนเท่าพระองค์ในตู้ตั้งข้างพระแท่นมณฑลคู่ ๑ หน้าพระแท่นตั้งเครื่องนมัสการ วงสายสิญจน์จากพระแท่นมณฑล ไปรวมออกพระทวารเทวราชมเหศวรต่อกับพระที่นั่งบุษบกมาลา

และต่อไปถึงกระโจมเทียนชัย และถือสวด เตียงสวด โยงสายสิญจน์จากสะพาน มาสำหรับพระสงฆ์ถือสวด พระพุทธมนตร์ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานทุกสายที่สวดมนตร์ทั้งต่อออกไปวงรอบพระมหามนเทียรที่ทำพระราชพิธีทั้งสิ้น วงไปที่มณฑปพระกายะสนาน แล้ววงต่อออกไปวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย

พระที่นั่งอัฐทิศ

(๒) พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน โรยแป้งวางหญ้าคาลาดดาดผ้าขาวปกบน มีพระบวรเศวตฉัตรอยู่ท่ามกลาง ตั้งอยู่ตรงหน้าพระทวารลงจากหอพระสุราลัยพิมาน ตั้งตั่งอัฐทิศและเทวรูปอธิไทโพธิบาทว์และนพเคราะห์มีหม้อน้ำกับถ้วยศิลาและสังข์กับเครื่องนมัสการประจำทั้ง ๘ ทิศ วันสวดพระพุทธมนตร์ ๓ วัน มีบัตรยอดมณฑปโหรบูชานพเคราะห์ มีขันพระสาครเงินน้ำพระพุทธมนตร์สำหรับโหรจุดเทียนบูชานพเคราะห์นั้นด้วย

พระที่นั่งภัทรบิฐ

(๓) พระที่นั่งภัทรบิฐ ลาดผ้าขาวโรยแป้งวางหญ้าคา แล้วปูแผ่นทองเขียนรูปราชสีห์ด้วยชาดหรคุณปกบนด้วยผ้าขาว มีพระบวรเศวตฉัตร

ตั้งอยู่ตรงหน้าพระทวารลงจากหอพระธาตุมนเทียรมี โต๊ะซ้ายขวาสำหรับตั้งเครื่องราชูปโภค มีเทียนทองคู่ ๑ ตั้งบนพระแท่นลา

โต๊ะพระสยามเทวาธิราช

(๔) ที่หลังลับแลตรงพระทวารเทวราชมเหศวรตั้งโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีน ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช ตอนเย็นมีเทียนพระมหามงคลทองเงินคู่ ๑ มียันตร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแขวนกลาง ใต้โคมระย้าไฟฟ้าตรงโต๊ะพระสยามเทวาธิราชนั้น มีสายสิญจน์ต่อจากสายสะพานมาที่ยันตร์แล้วห้อยลงมาสำหรับพระประกาศเทวดาถือ และมียันตร์พระอริยสาวกแขวนผนังตามแนวลวดบัวประจำทิศทั้งแปด ต่อสายสิญจน์จากสายสะพานมาที่ยันตร์ทุกยันตร์

อาสนสงฆ์และที่เฝ้า พระที่นั่งไพศาล และห้องพระโรงหน้า

(๕) ตั้งอาสนสงฆ์ตามแนวผนังด้านเหนือด้านตะวันออกพระสงฆ์สวดและฉันเป็น ๒ แถว แต่ด้านตะวันตกแถวเดียว ตั้งพระราชบัลลังก์ที่ประทับต่อพระที่นั่งอัฐทิศ เก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตั้งด้านตะวันตก ที่ชาลพักด้านตะวันตกเป็นที่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชสำนัก ที่ห้องพระโรงหน้าพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

เป็นที่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ตั้งเก้าอี้เพียงแนวพลสิงห์อัฒจันทร์ช่องกลางไปด้านตะวันออกข้างเดียว กลางท้องพระโรงหน้าเบิกโถง มีทางลาดพระบาทขึ้นอัฒจันทร์พระมหามนเทียรข้างด้านตะวันตก ที่เฉลียงตะวันออกเป็นที่หม่อมเจ้าฝ่ายในเฉลียงด้านตะวันตกเป็นที่เจ้าจอมท้าวนางเถ้าแก่ เว้นช่องทางพระทวารทั้งสองข้าง ทางด้านตะวันออกเป็นที่ทางข้างในขึ้น ทางด้านตะวันตกเป็นทางข้าราชการฝ่ายหน้าที่ตามเสด็จขึ้นพระมหามนเทียร

พระที่นั่งจักรพรรดิ

๗) พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

(๑) ตั้งพระแท่นพระบรรทม ในพระฉากตอนข้างเหนือ มีนพปฎลเศวตฉัตรแขวนลอยเหนือพระแท่น (ยกพร้อมกับพระฤกษ์สรงพระมุรธาภิเษก) พระแท่นพระบรรทมลดทอดพระยี่ภู่พับไว้คลุมผ้าเยียรบับพร้อมด้วยพระเขนยทอดบนพานแว่นฟ้า บนแท่นพระบรรทมตั้งม้าหมู่ประดิษฐานพระชัยเนาวโลหในรัชกาลที่ ๕ ตั้งเครื่องเฉลิมพระราชมนเทียรพร้อมสรรพ ลาดอาสนพระราชา

คณะสวดพระพุทธมนตร์บนพระแท่น ตั้งเครื่องนมัสการเครื่องแก้ว ตั้งพระราชอาสน์ที่ประทับทรงสดับพระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์ มีพระมณฑปพระมหามงคลและถาดสรงพระพักตร์ มีขันพระนพในเวลาสวดมนตร์ทั้ง ๓ วันด้วย

(๒) ในพระฉากตอนใต้เป็นห้องทรงเครื่อง ตั้งพระแท่นถาดราชอาสน์ ตั้งเครื่องสรงพระพักตร์ เครื่องพระสำอางพร้อม มีนพปฎลเศวตฉัตรแขวนลอยเหนือพระแท่น (ยกตามพระฤกษ์) มีพระฉากห้องสรงต่อเนื่องกัน

พระมณฑปพระกายะสนาน ๘) มณฑปพระกายะสนาน

(๑) ที่สรงพระกายะสนาน ตั้งที่ชาลาหน้าชาลาพระที่นั่งไพศาลทักษิณด้านตะวันออก ยกพื้นขึ้นหนึ่งแล้วตั้งพระมณฑป หุ้มผ้าขาวเครื่องทองภายในตั้งตั่งไม้มะเดื่อบนถาดทอง วันสรงมุรธาภิเษกตั้งถาดสรงพระพักตร์ มีครอบมุรธาภิเษกสนาน และมีใบจันทน์ไม้นามวันกาฬกิณีสำหรับทรงเหยียบ บนฐานพระมณฑปประดับราชวัติ

ทรงเครื่องพื้นขาวลายทอง มีเครื่องสูงเจ็ดชั้น ทองแผ่นลวดพื้นโหมดทองเงินนากทั้ง ๔ ด้าน ๆ ละ ๓ มีทางขึ้นทุกด้าน

(๒) มีบุษบกน้อยสำหรับตั้งพระชัยเนาวโลหที่จะเชิญนำเสด็จสู่ที่สรงทิศตะวันออก สำหรับตั้งพระคเณศทิศตะวันตก มีศาลเทวดาบูชาฤกษ์และจตุโลกบาลทั้ง ๔ ทิศ ที่ชาลาด้านเหนือ วันสรงมีโต๊ะเครื่องสังเวยเทวดากลางหาวด้วย

ปะรำฝ่ายในเฝ้า ๆ

(๓) มีปะรำหน้าพระเฉลียงพระมหามนเทียรข้างด้านตะวันออก เป็นที่ประทับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในเฝ้า ๆ เวลาสรงพระมุรธาภิเษก

โรงพิธีพราหมณ์

๔) โรงพระราชพิธีพราหมณ์

(๑) ตั้งนอกฉนวนระหว่างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยกับพระที่นั่งบรมพิมาน ผันหน้าโรงไปทางทิศใต้ มีไม้โขลนทวารประกอบเครื่องพิธีพราหมณ์ ภายในโรงตั้งเตียงมณฑล มีพระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระลักษมี พระมเหศวรี พระพรหม และพระคเณศ กับตั้งโต๊ะเทวดานพเคราะห์ และโต๊ะเบญจครรภหม้อกุณฑ เตาโหมกุณฑพร้อม

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

(๒) ที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีเทียนพระมหามงคลวันละคู่ ๑ เทียนเท่าพระองค์ในตู้วันละคู่ ๑ มีเครื่องนมัสการพานทองใหญ่ในวันสวดมนตร์ วันที่ ๒๒ ที่ ๒๓ และที่ ๒๔ กุมภาพันธนั้นด้วย

เริ่มงานพระราชพิธี

แห่พระสุพรรณบัฏ
เข้าพระราชพิธี

๑๐) วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ เวลา ๒.๐๐ ล.ท. เจ้าพนักงาน จะได้เชิญ พระสุพรรณบัฏ และดวงพระชาตาพระชนมพรรษา แต่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาขึ้น พระ ราช ยาน กงที่ หน้า ประตูหลังพระอาราม มีเจ้าพนักงานขึ้นประคองพานและมีคู่เคียงพระราชยาน แห่เป็นขบวน มีคู่แห่กลองชนะและเครื่องสูง เดินขบวนเข้าประตูพิมานชัยศรี เชิญเข้าทางพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยขึ้นยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล (รูปขบวนหมาย ๑)

เสด็จพระราชดำเนิน
สวดมนตร์ตั้งน้ำวงด้าย

เวลา ๖.๐๐ ล.ท. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องทรงยศ หัวหมื่น พระยามานพนริศร (ทองเจือ) เชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยงตามเสด็จ

และเป็นผู้เชิญต่อไปทุกเวลา เสด็จแต่พระที่นั่งบรมพิมานทรงพระราชยานกงเป็นขบวนราบ กรมทหารบกราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ตั้งแถวอยู่หน้ากระทรวงวังเป็นกองเกียรติยศ เสด็จไปประทับเกยพระทวารเทเวศรักษา เสด็จเข้าในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการแต่งเครื่องยศเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง จุดเทียน เครื่อง นมัสการ พระสัมพุทธพรรณี และพระพุทธมณีรัตนปฏิมากร (องค์น้อย) แล้วเสด็จขึ้นทางพระทวารเทวราชมเหศวร มีสารวัตรหลวงนำเสด็จ มหาดเล็กเชิญเครื่องและจางวางหัวหมื่นมหาดเล็ก กับสมุหราชองครักษ์ตามเสด็จ ประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี พระสงฆ์ราชาคณะ ๓๐ รูป ซึ่งจะสวดพระพุทธมนตร์ ตั้งน้ำวงด้าย เข้าทางประตูสนามราชกิจ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มีหน้าที่เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายศีล

แล้ว พระสงฆ์ราชาคณะ ๓๐ รูปสวดพระพุทธมนตร์ ทรงจุดเทียนที่โต๊ะเครื่องบูชาพระสยามเทวาธิราช และเทียนที่พระที่นั่งอัฐทิศ ภัทรบิฐ พระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์จบแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับออกทางพระทวารเทวราชมเหศวร ทรงพระราชยานกลับทางเดิมสู่พระที่นั่งบรมพิมาน

พราหมณ์เริ่มพิธี

อนึ่งในเวลาบ่ายวันนี้ เป็นวันเริ่มต้นตั้งพระราชพิธีพราหมณ์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เวลาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์ พระราชครูพราหมณ์ถวายน้ำสังข์ตามประเพณี.

งานพระราชพิธี

จุดเทียนชัย

๑๑) วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ เวลาเช้าใกล้พระฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องทรงยศเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระราชยานถงแต่พระที่นั่งบรมพิมานไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเหมือนวันก่อน พระสงฆ์ราชาคณะซึ่งเข้าพระราชพิธีมีจำนวน ๘๐ รูปนั่งพร้อมกันในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้ว

ครั้นได้เวลาอุดมฤกษ์เช้า ๑๐.๐๔ ก.ท. ทรงจุดเทียนทองเป็นเทียนชนวนด้วยไฟฟ้า ทรงตั้งสัตยาธิษฐานแล้ว ถวายเทียนทองแด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า แปรพระพักตร์สู่เบื้องมงคลทิศทรงจุดเทียนชัย พระสงฆ์สวดคาถาจุดเทียนชัยขึ้นพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรฆ้องชัยเครื่องดุริยดนตรี เมื่อจุดเทียนชัยแล้ว ทรงประเคนไตรแพรกับย่ามแก่พระสงฆ์ทั่วกันแล้ว มหาดเล็กจะได้ตั้งเครื่องบวงสรวงเทวดา ๑๗ สำรับ ถวายทรงจบพระหัตถ์แล้ว มอบให้เจ้าพนักงานไปบวงสรวง ณ สถานที่เคารพต่าง ๆ คือ:—

สถานที่บวงสรวง

(๑) พระสยามเทวาธิราช ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

(๒) พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

(๓) พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

(๔) พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

(๕) พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอนันตสมาคม

(๖) พระนเรศวรเป็นเจ้า ณ ห้องภูษามาลา

(๗) เทวสถานพระอิศวร

(๘) เทวสถานพระนารายณ์

(๙) เทวสถานพระคเณศ

(๑๐) เทวรูปที่หอเชือก

(๑๑) พระหลักเมือง

(๑๒) พระเสื้อเมือง

(๑๓) พระกาฬชัยศรี

(๑๔) พระเพลิง

(๑๕) พระเจตคุปต์

(๑๖) เทวรูปที่หอแก้วพระภูมิ

(๑๗) เทวรูปที่ตึกดิน

เลี้ยงพระวันจุดเทียนชัย

ลำดับนั้นต่อไป สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี พระสงฆ์เข้าไปฉันในพระที่นั่งไพศาล ๓๐ รูป คงฉันในพระที่นั่งอมรินทร ๕๐ รูป ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว พระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์ถวายพรพระ แล้วทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระบรมวงศานุวงศ์เข้าปฏิบัติพระสงฆ์ส่วนพระฉันที่พระที่นั่งอมรินทรนั้น โปรดเกล้า ฯ

ให้พระราชวงศ์ทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว พระสงฆ์ในพระที่นั่งไพศาลถวายอนุโมทนาเสร็จ เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รับพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาต่อไป แล้วทรงจุดเทียนเครื่องตะบะมุกบูชาธรรมที่พระแท่นสวด พระราชาคณะเริ่มสวดภาณวาร ตั้งแต่เวลานี้ไปตลอดเวลาดับเทียนชัย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับโดยขบวนตามเดิม

เวลา ๖.๐๐ ล.ท. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศใหญ่ ทรงพระสังวาลเครื่องราชอิสริยาภรณ์ด้วย เสด็จแต่พระที่นั่งบรมพิมานโดยขบวนเช่นวันก่อน แต่เป็นขบวนแต่งเต็มยศสวมเสื้อครุยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการนอกนั้น แต่งเต็มยศใหญ่ ผู้ที่ได้ตราปฐมจุลจอมเกล้าสวมสายสร้อยด้วย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้า ฯ ทรงจุดเทียนเท่าพระองค์และเทียนพระมหามงคลแล้ว ทรงจุดเทียนชนวนด้วยไฟฟ้าพระราชทานแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา ให้ไปทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ

พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระสัมพุทธพรรณี กับพระพุทธมณีรัตนปฏิมากร แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนเท่าพระองค์ และเทียนพระมหามงคล เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี พระสงฆ์ประจำยังอาสนะ พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการชั้นที่ได้มีกำหนดไว้ให้เฝ้า ๆ เหมือนวันก่อน ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายศีลแล้ว ทรงจุดเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราช และบูชาพระเศวตฉัตรที่พระที่นั่งอัฐทิศกับที่พระที่นั่งภัทรบิฐแล้ว ประทับพระราชบัลลังก์พระสาสนโสภณ อ่านประกาศเทวดาในการบรมราชาภิเษกที่ท้ายอาสนสงฆ์ หน้าโต๊ะ เครื่องบูชาพระสยามเทวาธิราช ยืนบนอาสนะซึ่งลาดด้วยผ้าขาวถือสายสิญจน์ตรงยันตร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นประกาศเทวดาจบแล้ว พระราชาคณะในพระที่นั่งไพศาล ๓๐ รูป ในพระที่นั่งอมรินทร ๔๕ รูป สวดพระพุทธมนตร์ พระราชครูวามเทพมุนี ถวายน้ำพระมหาสังข์และถวายใบสมิท (คือใบไม้ ๓ อย่าง ใบมะม่วง ๒๕ ใบได้แก่ภยันตราย ใบทอง ๓๒ ใบ

ได้แก่อุปัทวันตราย และใบตะขบ ๙๖ ใบได้แก่โรคันตราย) ทรงรับมาปัดที่พระองค์แล้ว พราหมณ์รับไปกระทำ ศาสตร์ ปุณยาชุบโหม เพลิงที่โรง พระราชพิธีพราหมณ์ตามไสยวิธี แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว ทรงพระมหามงคล สดับพระราชาคณะ ๕ รูป สวดพระพุทธมนตร์

ในเวลาเสด็จขึ้น พระที่นั่งไพศาล ทักษิณ และพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน มีสำรวจหลวงนำเสด็จ และมหาดเล็กเชิญพระแสงเชิญเครื่องตามเสด็จเช่นกล่าวแล้ว ดังนี้จนกว่าจะเสด็จขึ้นพระที่นั่งภัทรบิฐแล้วจึงเลิก

ราชบัณฑิตและโหรบูชาทิศ ในเวลาที่พระสวดพระพุทธมนตร์อยู่นั้น ผู้เป็นราชบัณฑิตบูชาทิศที่พระนั่งอัฐทิศทุกทิศ และโหรบูชาเทวดาโพไทธิบาทว์และบูชานพเคราะห์ด้วย (รายนามแจ้งในบัญชีหมายเลข ๒) ครั้นพระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์ในพระแท่นที่พระบรรทมจบแล้ว ทรงเปลื้องพระมหามงคล เสด็จออกประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์ถวายภวตุสัพพและถวาย พระพรลา แล้ว เสด็จ ออก พระ ที่ นั่ง อมรินทร

วินิจฉัยประทับพระราชบัลลังก์ พระราชวงศานุวงศ์ และข้าราชการซึ่งไม่ได้เข้าไปเฝ้า ฯ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณนั้น เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงจุดเทียนตะบะมุกบนพระแท่นสวด พระสงฆ์สวดภาณวารแล้วเสด็จกลับโดยขบวนเดิมสู่พระที่นั่งบรมพิมาน

เลี้ยงพระ

๑๒) วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ เวลา ๑๐.๓๐ ก.ท. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องทรงยศ เสด็จโดยขบวนราบอย่างวันก่อน ประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์เข้านั่งอาสนะพร้อมแล้ว ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้ว พระสงฆ์สวดถวายพรพระ ทรงจุดเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราช และบูชาพระเศวตฉัตรที่พระที่นั่งอัฐทิศและพระที่นั่งภัทรบิฐ พระสงฆ์ถวายพรพระจบแล้วทรงประเคนภัตตาหาร พระบรมวงศานุวงศ์ทรงปฏิบัติพระอย่างวันก่อน พระสงฆ์ฉันแล้วถวายอนุโมทนาและถวายพระพรลากลับแล้ว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรทรงรับพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา

และทรงจุดเทียนที่พระแท่นสวดแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับเหมือนอย่างเดิม

เวลา ๖.๐๐ ล.ท. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องอย่างเวลาเย็นวันก่อน เสด็จไปประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน การพระราชพิธีเป็นไปเหมือนเช่นเวลาเย็นวันก่อน

เลี้ยงพระสวดพระพุทธมนตร์

๑๓) วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ เวลา ๑๐.๓๐ ก.ท. เลี้ยงพระ และเวลา ๖.๐๐ ล.ท. สวดพระพุทธมนตร์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จในการพระราชพิธีเป็นไปเหมือนอย่างวันก่อน

เปลี่ยนเครื่องตั้งแต่งในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

ในเวลาค่ำวันนี้เมื่อเสด็จกลับแล้ว เจ้าพนักงานจะได้ยกอาสนสงฆ์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณออก คงไว้แต่ที่แนวผนังฟากตะวันออก เฉพาะเท่าจำนวนพระ ๕ รูป ส่วนที่สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เฝ้า ฯ ตั้งเก้าอี้รินเข้าไปชิดผนังฟากเหนือ เปลี่ยนหันหน้ามาทางทิศใต้ และ

ตั้งต้นทาง แถวทิศตะวันตกตรงหน้าพระที่นั่งภัทรบิฐ ปลายทางไปทางทิศตะวันออก จนถึงลับแลโต๊ะพระสยามเทวาธิราช และปูทางลาดพระบาทตั้งแต่พระที่นั่งอัฐทิศมาพระที่นั่งภัทรบิฐ แต่พับเปิดช่องทางลงชาลพักด้านตะวันออกไว้ เมื่อสรงแล้วจึงปูเชื่อมทางตลอด

ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ท้องพระโรงใน ตั้งอาสนสงฆ์ที่จะได้รับพระราชทานฉันในวันรุ่งขึ้น และที่บนพระมหามนเทียรองค์ตะวันตก

บรมราชาภิเษก

รายการก่อนเวลาบรมราชาภิเษก

๑๔) วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ (ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีฉลู) เวลาเช้าใกล้พระฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศใหญ่เช่นวันก่อน ๆ เสด็จโดยขบวนราบ ประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระสัมพุทธพรรณีกับพระพุทธมณีรัตนปฏิมากรแล้ว เสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กับสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะผู้ใหญ่อีก ๔ รูป รวมคณะ คือ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระพุฒาจารย์ พระญาณวราภรณ์ ขึ้นยังอาสนพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์นอกนั้นซึ่งสวดมนต์ในพระที่นั่งไพศาลและพระที่นั่งจักรพรรดิให้ไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ท้องพระโรงในพระสงฆ์ที่พระที่นั่งอมรินทรคงฉันอยู่ที่เดิม พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แต่งเต็มยศใหญ่ มีราชทูตต่างประเทศแต่งเต็มยศเข้าไปเฝ้า ๆ อยู่ด้วย เจ้าพนักงานที่เข้าขบวนนำและตามเสด็จตั้งแต่เวลาสรง ตลอดจนขึ้นพระที่นั่งภัทรบิฐนั้น ขบวนหน้าแต่งเต็มยศพื้นขาว ขบวนหลังแต่งเต็มยศตามตำแหน่ง และสวมเสื้อครุยทั้งสองขบวน ราชบัณฑิตแต่งเต็มยศพื้นขาว แต่สวมเสื้อครุยห่มเฉียงบ่า ตลอดทั้งพราหมณ์ผู้ถวายน้ำสังข์น้ำครอบ และนำเสด็จยังพระที่นั่งภัทรบิฐด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ และราชทูต เฝ้า ๆ ในพระที่นั่งไพศาลตามที่ซึ่งจัดไว้ เวลาสรงพระมุรธาภิเษก เฝ้า ๆ ที่ท้องพระโรงหน้าพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เสร็จสรงแล้วขึ้นเฝ้า ๆ ตามตำแหน่งเดิม โหรพราหมณ์และผู้มีหน้าที่

นำเสด็จในการสรงพระมุรธาภิเษก อยู่ชาลาด้านตะวันออก พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน เวลาสรงพระมุรธาภิเษก ประทับที่ปะรำข้างพระมหามนเทียรด้านตะวันออก เสร็จสรงเสด็จขึ้นแล้วเฝ้า ฯ ในท้องพระโรงหน้า

เสด็จออกก่อนเวลาบรมราชาภิเษกและรายการ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วประทับพระราชบัลลังก์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายศีล ทรงศีลแล้วเสด็จขึ้นประทับหอพระสุราลัยพิมาน ผลัดพระภูษาทรงเศวตพัสตรและทรงสพักขาวขอบขลิบทอง ครั้นถึงเวลา ๙.๕๓ ก.ท. เป็นมหาอุดมพิชัยฤกษ์ พระราชครูวามเทพมุนีกราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จสู่ที่สรงพระมุรธาภิเษก เสด็จพระราชดำเนินจากหอพระสุราลัยพิมาน ข้างพระที่นั่งไพศาลทักษิณ หม่อมเจ้าพร้อมในกรมหมื่นภูมินทรภักดิ์ ราชบัณฑิต เชิญพระชัยเนาวโลหในรัชกาลที่ ๕ นำเสด็จอยู่เบื้องขวา หลวงเทพาจารย์พราหมณ์พฤฒิบาศ เชิญพระคเณศนำเสด็จอยู่เบื้องซ้ายคู่ ๑ กรมแสงในซับไม้บัณเฑาะว์ ๒ คู่ พราหมณ์เป่าสังข์อุตราวัฏ ๒ คู่ พระครูสตานันทมุนีเบื้องขวา หลวงสุริยาเทเวศร

เบื้องซ้ายเป่าสังข์ทักษิณาวัฏคู่ ๑ พระครูอัษฎาจารย์เบื้องขวา หลวงราชมุนี่เบื้องซ้าย โปรยข้าวตอกคู่ ๑ พระราชครูวามเทพมุนีเบื้องขวา พระสิทธิชัยบดีเบื้องซ้าย นำเสด็จเป็นคู่กัน (มีแจ้งอยู่ในริ้วหมายเลข ๓ นั้นแล้ว) และพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ จางวางมหาดเล็กถวายฉลองพระบาท พระยามานพนริศร (ทองเจือ) หัวหมื่นมหาดเล็กเชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยงตามเสด็จเป็น ๒ นาย

สรงพระมุรธาภิเษก

เสด็จพระราชดำเนินทางชาลาพักด้านตะวันออก เจ้าพนักงานภูษามาลาอยู่งานพระกลด และบังพระสูรย์ ทรงจุดเทียนทองเงินธูปสังเวยเทวดา กลางหาวแล้วเสด็จสู่มณฑปพระกายะสนาน สถิตเหนืออุทุมพรราชอาสน์ แปรพระพักตรสู่สิริมงคลทิศอีสาน พระยาอุทัยธรรมถวายเครื่องพระกายะสนาน พระยาโหราธิบดีลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ พระยาอุทัยธรรมไขสหัสธาราอันเจือด้วยน้ำเบญจมหานทีในมัชฌิมประเทศ และน้ำ ๔ สระจังหวัดสุพรรณบุรี และน้ำ ณ สถานต่าง ๆ อันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งตั้งพระราชพิธีเสกมาแล้วทั้ง ๑๘ แห่ง สรงมุรธาภิเษก พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาทั้ง

สองแห่ง เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรบัณเฑาะว์ มหรทึก เครื่องดุริยดนตรี กองทหารที่ตั้งแถวเฉลิมพระเกียรติยศกระทำวันทยาวุธ บรรเลงแตรสรรเสริญพระบารมี และยิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุค ๑๙ นัด ตามกำลังวันพร้อมกัน

พระราชวงศ์ถวายน้ำ

เมื่อสรงสหัสธาราแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเสด็จลงทางบันไดชาลพักตะวันออก ขึ้นถวายน้ำทางทิศตะวันออก ด้วยพระครอบพระกริ่งหลวงกับพระครอบยันตร์ของเดิม

เมื่อถวายน้ำเสร็จ เสด็จกลับขึ้นทางเดิมแล้ว พร้อมด้วยคณะสงฆ์ลงจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณทางช่องกลาง ผ่านท้องพระโรงหน้าอ้อมไปทางตะวันตก รวมกับพระสงฆ์ ณ ท้องพระโรงใน สวดถวายชัยมงคลด้วยกันกับหมู่สงฆ์ต่อไปจนสรงเสร็จ

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายน้ำแล้ว พระบรมวงศ์ฝ่ายหน้าที่จะถวายน้ำเสด็จลงไปคอยอยู่ที่ท้องพระโรงหน้าลงทางบันไดชาลพักด้านตะวันตก รับพระเต้าเชิญขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายทางทิศใต้

โปรดเกล้า ฯ ให้ถวายที่พระหัตถ์ ตามลำดับดังนี้

(๑) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระเต้าเบญจ ครรภน้อย

(๒) สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรม หลวงนครสวรรค์วรพินิต พระเต้าบัวหยกเขียว

และเจ้าพนักงานจะได้ทูลเกล้า ฯ ถวายพระ เต้าศิลาต่าง ๆ พระราชครูวามเทพมุนีทูลเกล้า ฯ ถวาย พระเต้าเบญจครรภ และพราหมณ์ทูล เกล้า ฯ ถวายพระมหาสังข์ ๕ พระมหาสังข์ ๓ พระสังข์สัมฤทธิแล้ว พระยาอุทัยธรรมทูลเกล้า ฯ ถวายพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ ตามขัตติยราช ประเพณี ครั้นเสร็จสรงมุรธาภิเษกแล้ว เจ้า พนักงานภูษามาลา ทูลเกล้า ฯ ถวายฉลองพระ องค์ครุยสีน้ำเงิน พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ ถวายฉลองพระบาท เสด็จขึ้นทรงเครื่อง ณ หอพระ สุราลัยพิมาน มีขบวนราชบัณฑิตและพราหมณ์ แห่เสด็จขึ้นหอพระ หยดประโคม

อนึ่ง ในมหาอุดมมงคลฤกษ์ เมื่อสรงมุรธา ภิเษกนั้น เจ้าพนักงานจะได้ยกพระมหาเศวตฉัตร

ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ๒ องค์ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระที่นั่งอนันตสมาคม และสมเด็จพระ มาตุจฉาเจ้า จะได้ ทรงลาด พระยี่ภู่ ณ ที่พระบรรทม บนพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานพร้อมกันด้วย

ในเวลานี้ เจ้าพนักงาน ประเคน ภัตตาหาร แก่พระสงฆ์ฉัน ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานและพระที่นั่งอมรินทรทั้ง ๒ แห่ง ครั้นฉันแล้วพระสงฆ์ในพระที่นั่ง อมรินทร เข้าไปพร้อม ด้วยหมู่ สงฆ์ใน ท้องพระโรงหลังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ขึ้นทางท้องพระโรงหลัง

ประทับพระที่นั่งอัฐทิศ

สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ สู่หอ พระสุราลัยพิมาน ทรงเครื่องตามสีพิชัยสงคราม ทรงพระสนับเพลาเชิงงอน พระภูษาเขียนทองพื้นสีน้ำเงิน ฉลองพระองค์ตาดพื้นสีน้ำเงิน ประดับดาราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทั้ง ๖ ทรงสวมสายสพายมหาจักรีพร้อมทั้งพระสังวาล ทรงสวมฉลองพระองค์ครุยกรองทองริ้วบัตหล่าชั้นนอก เจ้าพนักงานเผยพระทวารทางออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ผู้เชิญพระชัยเนาวโลห และเชิญพระคเณศนำเสด็จพระราช

ดำเนิน พราหมณ์เป่าสังข์และกรมพระแสงในขับไม้บัณเฑาะว์ ตั้งแถวอยู่ตรงหน้าพระที่นั่งอัฐทิศ และมีขบวนหลังเชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และเครื่องราชูปโภคกับพระแสงอัษฎาวุธ สำหรับตามเสด็จยืนประจำที่อยู่ที่ชาลาพักหอพระสุราลัยพิมาน หลังพระทวารลงพระที่นั่งไพศาลทักษิณนั้น พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ และราชทูตต่างประเทศ ยืนเฝ้า ฯ ตลอดเวลาเสด็จขึ้นพระราชมนเทียร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสถิตเหนืออุทุมพรราชอาสน์พระที่นั่ง อัฐทิศภายใต้พระบวรเศวตฉัตรผันพระพักตร์สู่บูรพทิศเป็นประถม พระยาอุทัยธรรมทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้าเบญจครรภสำหรับทรงรับน้ำอภิเษก เมื่อประทับพระที่นั่งอัฐทิศ พราหมณ์ผู้ได้บวชพรต เข้าประจำทิศเพื่อถวายน้ำสังข์

ราชบัณฑิตและพราหมณ์ถวายน้ำราชาภิเษก

ราชบัณฑิตกับพราหมณ์นั่งหันหน้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ประจำอยู่ตามทิศเป็นคู่ ๆ (มีแจ้งอยู่ในบัญชีทิศและนามราชบัณฑิต พราหมณ์ หมายเลข ๔ นั้นแล้ว) จึงราชบัณฑิตซึ่งประจำบูรพทิศนั่งคุกเข่ากราบบังคมทูลเป็นมคธภาษา แล้ว

ถวายน้ำอภิเษกด้วยถ้วยศิลาจารึกอักษร ทรงรับด้วยพระหัตถ์ ทรงจิบและลูบพระพักตร์แล้ว ทรงรับด้วยพระเต้าเบญจครรภหน่อยหนึ่ง แล้วมีพระราชดำรัสตอบ ผู้ถวายน้ำรับพระราชดำรัสแล้ว พราหมณ์ที่ยืนประจำริวเป่าสังข์ พราหมณ์ที่คุกเข่านั่งประจำทิศถวายน้ำพระมหาสังข์ กับพราหมณ์พฤฒิบาศถวายน้ำพระครอบสัมฤทธิ เวียนตามไปทุกทิศ เมื่อทรงรับน้ำแล้ว เสด็จผันพระองค์ไปตามลำดับโดยทักษิณาวัฏทิศอาคเณย์ พอประทับปรกติแล้วสุดเสียงสังข์ ราชบัณฑิตผู้ประจำทิศอยู่ก็ถวายพระพรและน้ำอภิเษก ทรงรับและมีพระราชดำรัสตอบ พราหมณ์เป่าสังข์และถวายน้ำพระมหาสังข์ และพระครอบต่อไปจนครบทั้ง ๘ ทิศ แล้วประทับทิศต้น ราชบัณฑิตประจำทิศต้นถวายพระพรรวมทั้ง ๑๐ ทิศแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินแต่พระที่นั่งอัฐทิศวงโดยทักษิณาวัฏ เสด็จโดยทางลาดพระบาทไปพระที่นั่งภัทรบิฐ มีขบวนนำเสด็จเหมือนเช่นกล่าวแล้วเมื่อนำเสด็จสู่ที่สรงมุรธาภิเษก แต่เวลานี้เพิ่มขบวนตามเสด็จขึ้นอีก คือ มีเจ้าพนักงานเชิญ

เสด็จจากพระที่นั่งอัฐทิศไปประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ

พระสุพรรณบัฏ และเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องบรมราชาภรณ์ เครื่องราชูปโภค พระแสงอัษฎาวุธ เดินเป็น ๔ สาย ๗ แถว (มีแจ้งอยู่ในริ้วขบวนหมายเลข ๕ นั้นแล้ว)

ขบวนนำเสด็จ เมื่อนำพ้นพระที่นั่งภัทรบิฐ ผู้เชิญพระชัยและเทวรูปเดินไปยืนริมพระที่นั่งภัทรบิฐด้านหลังทั้ง ๒ ข้าง แต่กรมแสงในผู้ขับไม้บัณเฑาะว์และพราหมณ์เป่าสังข์ เดินวงเลี้ยวกลับออกข้างขวาและซ้ายตามแถวทั้ง ๒ ข้าง ย้อนกลับมาตามทางนำเสด็จ มาแซงเข้าในระหว่างแถวขบวนมหาดเล็กเชิญเครื่อง กับทางลาดพระบาทนั้น ทางลาดพระบาทอยู่ในระหว่างกลางแถวพราหมณ์ทั้ง ๒ แถว แล้วกลับหน้ามาทางพระที่นั่งภัทรบิฐ พราหมณ์ผู้โปรยข้าวตอกและผู้นำเสด็จทั้ง ๔ นั่งคุกเข่าตรงหน้าพระที่นั่ง ขบวนหลังที่เชิญเครื่องตามเสด็จ เมื่อขบวนหน้าเดินย้อนกลับมา ได้แยกทางให้ขบวนหน้าแซงเข้าระหว่างแถว กับทางลาดพระบาท แล้วหยุดยืนอยู่เพียงแนวพราหมณ์เป่าสังข์

พราหมณ์ราชาภิเษกถวาย

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ ผันพระพักตรสู่บูรพทิศ เมื่อประทับเป็นที่

ปรกติแล้ว สุดเสียงสังข์ จึงพระราชครูวามเทพมุนีกล่าวเวทสรรเสริญไกลาส พราหมณ์เป่าสังข์ทั้ง ๓ ลา ครั้นสุดเสียงสังข์ พระราชครูวามเทพมุนีกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิชัยและถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และเครื่องประดับพระราชอิสริยยศด้วยมคธภาษาจบแล้ว ตรัสรับด้วยมคธภาษา

ประโคม แล้วพราหมณ์เป่าสังข์ โหรลั่นฆ้องชัย กรมแสงในขับไม้บัณเฑาะว์ เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์มหรทึกเครื่องดุริยดนตรียิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุค ซึ่งเรียงอยู่ในสนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ๑๙ นัด (ตามกำลังวัน) ทหารบกและทหารเรือ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศแห่งละ ๑๐๑ นัด พระสงฆ์ในพระอารามทั้ง หลาย ย่ำ ระฆัง ถวาย ชัย มงคล อาราม ละ ๗ ลา เพื่อประชาชนได้สดับอุโฆษนาการ เป็นที่หมายแห่ง สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัวได้ มุรธาภิเษก และ เสด็จขึ้น เถลิง ถวัลยราช สมบัติ สืบ สนอง พระองค์ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าแล้ว ในเวลานี้เจ้าพนักงานผู้เชิญเครื่องตามเสด็จ เชิญเข้าไปส่งให้พระราชครูวามเทพมุนีถวาย โดยลำดับดังนี้

พราหมณ์ถวายเครื่องบรมราชาภิเษก

(๑) พระสุพรรณบัฏ ทรงรับแล้วจางวางโท พระยามหานามราชรับต่อพระหัตถ์ เชิญไปยืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐ ด้านเหนือแถวนอก

(๒) พระสังวาลพราหมณ์ธุรำ ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉียงซ้าย

(๓) พระสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉียงขวา

(๔) พระสังวาลพระนพ ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉียงขวา

(๕) พระมหาพิชัยมงกุฎ ทรงรับมาทรงสวมแล้วผู้เชิญพานไปยืนท้าย พระที่นั่ง ภัทรบิฐด้านเหนือต้นแถวใน

(๖) พระแสงขรรค์ชัยศรี ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

(๗) ธารพระกร ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

(๘) พัดวาลวิชนี ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะเบื้องขวา

(๙) พระแส้จามรี ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะเบื้องซ้าย

(๑๐) พระแส้หางช้างเผือก ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะเบื้องซ้าย

(๑๑) พระธำมรงค์มหาวิเชียรจินดา ทรงรับมาทรงสวม ผู้เชิญพานไปยืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านใต้ แถวนอกที่ ๒

(๑๒) พระธำมรงค์รัตนวราวุธ ทรงรับมาทรงสวม ผู้เชิญพานไปยืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านเหนือ แถวนอกที่ ๒

(๑๓) ฉลองพระบาท พระราชครูวามเทพมุนีสอดถวาย ผู้เชิญอ้อมข้างหลังพระที่นั่งภัทรบิฐด้านใต้ ต้นแถวนอก

(๑๔) พระแสงดาบฝักทองเกลี้ยง ทรงรับแล้ว ผู้เชิญรับไปยืนเชิญอยู่ท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านเหนือ แถวในที่ ๒

(๑๕) ธารพระกรเทวรูป ทรงรับแล้ว ผู้เชิญ รับไปยืน เชิญ อยู่ท้าย พระ ที่นั่ง ภัทรบิฐด้านใต้ แถวในที่ ๒

(๑๖) พระสุพรรณศรีบัวแฉก
(๑๗) พานพระขันหมาก } ผู้เชิญ ๆ

เข้าไปทอด ถวายโต๊ะ ข้างพระ ที่นั่ง ภัทรบิฐเบื้องขวา

(๑๘) พระมณฑป
(๑๙) พระเต้าทักษิโณทก } ผู้เชิญ ๆ

เข้าไปทอดถวายโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

และพระราชครูวามเทพมุนีถวายพระแสง อัษฎาวุธต่อไป คือ:—

(๒๐) พระแสงหอกเพชรรัตน์

(๒๑) พระแสงดาบเชลย

(๒๒) พระแสงตรี

(๒๓) พระแสงจักร

(๒๔) พระแสงเขนมีดาบ

(๒๕) พระแสงธนู

(๒๖) พระแสงของ้าวแสนพลพ่าย

(๒๗) พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสโตง

ทรงรับแล้ว มหาดเล็กผู้เชิญรับไปยืนเชิญ อยู่ข้างหลังพระที่นั่งภัทรบิฐ ด้านเหนือและด้านใต้ ตามระเบียบที่เชิญตามเสด็จมาแล้ว หยุดประโคม พระสิทธิชัยบดี กราบ บังคมทูล ถวาย พระ เศวตฉัตร ด้วยภาษามคธ ตรัสรับด้วยมคธภาษาแล้ว กราบบังคมทูลด้วยคำสยามอีก ครั้นจบแล้ว ทรงรับคำสยามอีก แล้วพระสิทธิชัยบดีเชิญพระ

เศวรตฉัตรถวาย ขณะนั้นพราหมณ์เป่าสังข์ โหร ลั่นฆ้องชัย เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตร บัณเฑาะว์มหรทึก เครื่องดุริยดนตรี เมื่อทรงรับแล้ว ผู้เชิญรับไปยืนเชิญอยู่ท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านใต้ ต้นแถวโดยปรกติ แล้วหยุดประโคม

พราหมณ์ถวายพระพร

จึงพระครูอัษฎาจารย์ กล่าวอนุษฎุภศิวมนตร์ หลวงราชมุนีกล่าวอนุษฎุภวิษณุมนตร์ ถวายพระพรชัยนายละ ๓ ลา เมื่อลงจบพราหมณ์เป่าสังข์ทุกครั้ง เสร็จแล้วพระราชครูวามเทพมุนีกล่าวคำถวายชัยด้วยมคธภาษา แล้วกล่าวคำสยามตามความในภาษามคธถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการ พระราชทานอภัยและอารักขาให้แก่ประชาชนด้วยคำมคธภาษา แล้วมีพระบรมราชโองการ เป็นภาษาสยามตาม เนื้อความในภาษามคธนั้นอีก พระราชครูวามเทพมุนี ก็รับพระบรมราชโองการด้วยคำสยามเป็นประถมเสร็จแล้ว พราหมณ์เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ เจ้าพนักงานก็ประโคม สังข์ แตร บัณเฑาะว์ฆ้อง ชัยมหรทึกเครื่องดุริยดนตรี จึงเจ้าพนักงานกรมพระคลังมหาสมบัติ ทูล เกล้า ฯ ถวาย ขัน ทอง ถง ยา มี ดอก

พิกุลทองเงินในนั้น ทรงโปรยพระราชทานพราหมณ์ทั้ง ๔ ผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่เฉพาะหน้าพระที่นั่งนั้นเป็นประถม แล้วเจ้าพนักงานกรมพระคลังข้างที่ทูลเกล้า ฯ ถวายขันทองถงยามีเงินสลึงในนั้น ทรงโปรยพระราชทานพราหมณ์ทั้ง ๔ อีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกทรงตั้งสัตยาธิษฐาน ตั้ง พระ ราช หฤทัย ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม จริยานุวัตร แผ่ อาณาแด่ ประชาชน แล้วทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎ พระยาอุทัยธรรมเชิญพานเข้าไปรับ เชิญกลับมายืนอยู่ตามที่ ทรงปลด พระธำมรงค์ มหา วิเชียรจินดา และพระธำมรงค์รัตนวราวุธ ผู้เชิญเดิมเชิญพานเข้าไปรับแล้วเชิญกลับมายืนอยู่ตามที่ จึงเสด็จจากพระที่นั่งภัทรบิฐ ทรงโปรยดอกพิกุลทองเงินและเงินสลึงพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการตามประเพณี เจ้าพนักงานหยุดประโคม

เสด็จขึ้นพระมหามนเทียร
ทรงประเคนไทยธรรม
แก่พระสงฆ์

ต่อไปนี้เสด็จขึ้นยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานมี มหาด เล็ก เชิญ เครื่อง ตาม ปรกติ ตาม เสด็จ พระราชดำเนิน ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมแก่พระ

สงฆ์ ๘๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายอดิเรกพิเศษ เป็นประถมพระฤกษ์ พระสงฆ์สวดโสอัตถลัทโธ ๓ จบ แล้วสวดสัพพพุทธาและภวตุสัพพ สมเด็จพระราชาคณะถวายพระพรลาเสร็จแล้วพระออก สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากับพระสงฆ์ที่สวดมนตร์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณรวม ๓๐ รูป เข้านั่งอาสนในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สมเด็จพระวันรัตดับเทียนชัย พระราชาคณะสวดคาถาดับเทียนชัย เป็นเสร็จพระราชพิธีสงฆ์

เสด็จออกท้องพระโรง

เตรียมการเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

(๑๕) เจ้าพนักงานจะได้ยกอาสนสงฆ์และเตียงสวดกับกระโจมเทียนชัย และเก้าอี้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ออกจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ชักพระสูตรกั้นหน้าพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร โต๊ะข้างพระที่นั่งพุดตานบนพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ตั้งเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ และเครื่องราชูปโภคใช้เครื่องพานพระขันหมากสำรับใหญ่ เมื่อใกล้เวลาเสด็จออกพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ

แต่งเต็มยศใหญ่สวมเสื้อครุย ผู้ที่ได้รับพระราชทานตราปฐมจุลจอมเกล้าประดับสายสร้อย มีราชทูตานุทูตต่างประเทศแต่งเต็มยศมาเฝ้า ฯ ด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ทรงยืนเฝ้า ฯ ระหว่างเสาหน้าพระฉากข้างขวา หม่อมเจ้าห้อยท้ายลงไปทางเฉลียงตะวันออก อัครราชทูตเฝ้า ฯ ระหว่างเสาข้างซ้าย พวกทูตานุทูตต่อลงไปตามลำดับ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้า ฯ กลางท้องพระโรงตามตำแหน่ง ราชองครักษ์และมหาดเล็กเฝ้า ฯ หลังพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรในพระสูตร แตรฝรั่งและมหรทึกอยู่หลังข้างหน้าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สังข์ แตรงอน แตรฝรั่งกลองชนะอยู่ภายนอกหน้าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย กองทหารเฉลิมพระเกียรติยืนแถวตั้งแต่หน้าพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ไปจนหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราเชนทรยานและพระยาช้างต้นเทียบเกย พระยาม้าต้นยืนที่สนามหญ้าหน้าพระทวารเทเวศรรักษา ประจำที่พร้อมสรรพ

เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฝ่ายหน้าถวายพระพร

ครั้นใกล้เวลาพระฤกษ์เวลา ๑.๐๐ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องพระภูษาและฉลองพระองค์เครื่องพระบรมราชาภิเษก ประดับเครื่อง

ราชอิสริยาภรณ์ ทรงสายสพายและพระสายสร้อยมหาจักรี และทรงสวมพระสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ พระสังวาลพระนพ และพระสังวาลพราหมณ์สร้อยธุรำ แล้วทรงฉลองพระองค์ครุยรัวบัตหล่าและทรง พระสายสร้อย จุลจอมเกล้า ภายนอกฉลองพระองค์ครุย เสด็จออกพระทวารเทวราชมเหศวร ทรงรับพระแสงขรรค์ชัยศรีมาทรงถือ เสด็จขึ้นสถิตพระบรมราชอาสน์ เหนือพระแท่นพุดตานทองบนพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร แล้วทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ จางวางมหาดเล็กสอดฉลองพระบาทถวาย มีมหาดเล็กหุ้มแพรเชิญพระแสงรายคันทองข้างพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรข้างละ ๑ คู่ ถวายอยู่งานพัดโบกอยู่เบื้องหลังข้างละนาย ราชองครักษ์ ๒ นายเชิญธงชัยราชกระบี่ธุช ยืนข้างขวาแถวหน้าเรียงกับพระแสงรายคันตอง เชิญธงชัยครุฑพาหยืนข้างซ้ายแนวเดียวกัน ด้านหลังพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร มีมหาดเล็กเชิญพระแสงอัษฎาวุธยืนเรียงกันอยู่ด้วย

ครั้นได้เวลาอุดมฤกษ์ กรมวังรัวกรับ ชาวม่านไขพระสูตร พระยาราชมานูชูพุ่มเข้าบิณฑ์

ดอกไม้ทองให้สัญญา เจ้าพนักงานประโคมสังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง มหรทึก กลองชนะ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และราชทูตานุทูต ถวายคำนับ กองทหารทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช อ่านคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคล และ ถวาย ความ สวามิภักดิของ พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทจบแล้ว ผู้ที่เฝ้า ๆ อยู่ในที่ประชุมในเวลานั้นถวายคำนับพร้อมกัน พระบาทสมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว มีพระ บรม ราชโองการ ดำรัสตอบ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชจึงรับพระบรมราชโองการเป็นพระฤกษ์ แล้วกรมวังรัวกรับ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทและราชทูตานุทูตถวายคำนับพร้อมกัน พระยาราชมานูชพุ่มเข้าบิณฑ์ดอกไม้ทองให้สัญญา ชาวประโคม ๆ สังข์แตรมหรทึก กลองชนะ กองทหารทำวันทยาวุธและแตรวงบรรเลง สรรเสริญพระบารมี ชาวม่านชักพระสูตรปิดเสด็จขึ้นในพระฉาก

เสด็จออกฝ่ายในเฝ้า ฯ

เสด็จออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณ สถาปนาสมเด็จพระบรมราชินีและฝ่ายในถวายพระพร

๑๖) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระชฎามหากฐิน ทรงพระแสงขรรค์เนาวโลห เสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ พระวรราชชายาสถิตเหนือพระราชอาสน์อันได้แต่งไว้ใกล้พระที่นั่งภัทรบิฐข้างซ้ายฝ่ายทิศเหนือ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระเจ้าบรมเธอกรมพระดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมุรธาธรอ่านประกาศพระบรมราชโองการ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาพระเกียรติยศหม่อมเจ้ารำไพพรรณี ผู้เป็นพระวรราชชายา ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี เสร็จแล้วสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จเข้าไปสู่หน้าพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์และทรงเจิมแล้ว พระราชทานเครื่องราชูปโภคสำหรับตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินีเสร็จ เสด็จกลับมาประทับ ณ ที่เดิม ลำดับนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาพรประภา กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแทนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน และถวายพระพรสมเด็จพระบรม

ราชินีด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเสร็จแล้ว ชาวประโคม ๆ สังข์แตรเครื่องดุริยดนตรี ทรงโปรยดอกพิกุลทองเงิน และเงินสลึงแล้ว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี ไปเข้าพระทวารหอพระสุราลัยพิมาน ทรงเปลื้องพระชฎาและฉลองพระองค์ครุย ทรงพระมหามาลาเส้าสูงสีน้ำเงิน เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาท พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี แต่หอพระสุราลัยพิมาน ออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงโปรยพิกุลทองเงินและเงินสลึง เสด็จกลับทางช่องบันไดกลาง ไปสู่พระที่นั่งบรมพิมานตามทางเดิมโดยทางภายใน

เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ทรงประกาศพระองค์เป็นพระพุทธศาสนูปถัมภก

ระเบียบการเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๑๗) เวลาบ่ายวันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จโดยขบวนพยุหยาตราเป็นพระฤกษ์คราวแรก สู่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และทรงประกาศพระองค์เป็นพระพุทธศาสนูปถัมภก แล้ว

เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ถวายบังคม พระบรมอัฐิ อดีต มหาราชและ พระ บรมศพ สมเด็จ พระบรมเชษฐาธิราช ตามพระราชประเพณี

เจ้าพนักงานจะได้จัดการตกแต่งในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ให้เรียบร้อยงดงามเป็นพิเศษ มีเครื่องนมัสการพานทองใหญ่ตั้งที่หน้าธรรมาสน์ศิลาตามเดิม ตั้งอาสนสงฆ์ให้พอพระราชาคณะนั่งได้ ๘๐ รูป นิมนต์พระสำรับเดิมที่ได้สวดมนตร์ในการพระราชพิธีนั้น ทอดพระราชบัลลังก์มีพระแท่นลดและฐานกำมะหยี่รองชั้น ๑ ที่เฝ้าฯริมผนังด้านใต้ต่อออกมาตั้งเก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์ ที่เหลือนั้นตั้งเก้าอี้สำหรับอัครราชทูตและทูตานุทูตต่อลงมาตามลำดับ และตั้งเก้าอี้สำหรับข้าราชการ ฝ่าย ทหาร ตั้ง แต่ ชั้น ยศ นาย พล ขึ้น ไป ฝ่ายพล เรือน ตั้ง แต่ชั้น ยศมหา อำมาตย์ กับ ชั้นมหาเสวกขึ้นไป

ด้านหน้าพระอุโบสถ ตั้งเก้าอี้หม่อมเจ้าและข้าราชการนั่งตามแนวเสาตลอดเข้าไปจนกำแพงแก้ว หม่อม เจ้า อยู่ กลาง ฝ่าย ทหาร เช่น ตำแหน่ง นาย พัน นาย นา วา อยู่ เบื้อง ขวา ฝ่าย พล เรือน

เช่นตำแหน่งอำมาตย์และเสวกอยู่เบื้องซ้าย ควรถือระเบียบเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นใหญ่

ข้าราช การ ฝ่าย ทหาร ชั้น ตำ แหน่ง นาย ร้อย นายเรือ ฝ่ายพลเรือนชั้นตำแหน่งรองอำมาตย์และรองเสวก เฝ้า ฯ ที่ชาลาพระอารามระหว่างศาลารายตามแนวทางลาดพระบาทตลอดทาง

เฉลียงพระอุโบสถด้านเหนือ สำหรับพระตำรวจ ขุนตำรวจ นายตำรวจ กรมพระตำรวจหลวงพัก เฉลียงด้านใต้สำหรับหัวหมื่น จ่า หุ้มแพรและมหาดเล็กพัก

อนึ่งเจ้าพนักงานจะได้ตกแต่งพลับพลาเปลื้องเครื่องริมประตูหลังวัดไว้พร้อมสรรพด้วย

ทางเสด็จ ฯ ครั้นเวลา ๓.๓๐ ล.ท. เจ้าพนักงานผู้จะเข้าขบวนเสด็จจะได้เตรียมพร้อมเสร็จ ราชวัลลิจะเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรา แต่พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ออกประตูพิมานชัยศรี ถึงพลับพลาหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อเวลาเสด็จกลับก็กลับทางเดิม แต่เลี้ยวไปเสด็จขึ้นที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขปราสาท มีกองทหาร

เฉลิมพระเกียรติยศ ๒ แห่ง ๆ หนึ่งที่หน้าห้องกรมพระตำรวจหลวง อีกแห่งหนึ่งที่สนามหน้าศาลาสหทัยสมาคม มีธงและแตรวงพร้อม ทั้งมีทหารรายทาง ๒ ข้างราชวิถีตลอดด้วย อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ราษฎรได้มาชมพระบารมีทั้งสองข้างทางที่ในพระบรมมหาราชวังได้ ตามความ ปรารถนา

ประจำที่เฝ้า ฯ

ลำดับนพระสงฆ์ราชาคณะทั้ง ๘๐ รูป จะได้พร้อมอยู่ใน พระอุโบสถ วัดพระ ศรีรัตน ศาสดาราม พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการ แต่งเต็มยศใหญ่เข้าไปประจำอยู่ตามตำแหน่งที่เฝ้า ฯ แต่พวกราชทูตานุทูตต่างประเทศ ซึ่งแต่งเต็มยศเหมือนกันนั้น เจ้าพนักงานจะได้จัดที่ให้พักอยู่ ณ ศาลาสหทัยสมาคม เพื่อได้เฝ้า ฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินก่อนแล้ว จึงพาล่วงหน้าเข้าไปเฝ้า ฯ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามต่อไป

ฝ่ายในทอดพระเนตรแห่

ส่วนฝ่ายในนั้นไม่ต้องเสด็จและไปที่วัด สมเด็จพระบรมราชินีและพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จออกประทับเฝ้า ฯ และทอดพระเนตรขบวนได้ ณ ห้องกระทรวงวัง ข้าราชการฝ่ายในและสตรีบรรดาศักดิ์

สูงอยู่ที่ห้องราชองครักษ์ ขบวนพ้นไปแล้วเสด็จขึ้นประทับคอยเฝ้า ฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เสด็จขบวนพยุหยาตรา

ถึงเวลา ๘.๑๐ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องพระบรมราชาภิเษก ทรงพระมหามาลาเส้าสูงสีน้ำเงิน เสด็จแต่พระที่นั่งบรมพิมานมาขึ้นพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ทรงเปลื้องพระมหามาลาทรงพระมหาพิชัยมงกุฎแล้ว เสด็จลงสู่เกยประทับพระราเชนทรยาน พรั่งพร้อมด้วยเสวกามาตย์ราชบริพาร กรมพระตำรวจหลวง กรมมหาดเล็กและกรมทหารบกราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ จ.ป.ร. แห่นำตามเสด็จเป็น ๔ สาย ประกอบด้วยกลองชนะสังข์แตรมหรทึก เครื่องสูงอภิรุมชุมสาย พระกันภิรมย์และธงชัยราชกระบี่ธุชครุฑพาห แห่เสด็จโดยขนาดเป็นขบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ (รูปหมายเลข ๖) เคลื่อนขบวนแต่พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ กองทหารเกียรติยศและรายทางถวายวันทยาวุธ แตรบรรเลงสรรเสริญพระบารมี ประทับพระราเชนทรยานที่เกยพลับพลาเปลื้องเครื่อง เสด็จขึ้นพลับพลา เจ้าพนักงานชักพระวิสูตรปิด ทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎ

ทรงพระมหามาลาเส้าสูง ทรงพระราชดำเนินเข้าพระอารามโดยทางลาดพระบาท มีขบวนพระตำรวจหลวงแห่นำเสด็จ และขบวนภูษามาลากับมหาดเล็กเชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และพระแสงอัษฎาวุธตามเสด็จด้วย เว้นแต่เชิญพระมหาเศวตฉัตรเปลี่ยนเป็นเชิญพานพระมหามาลาแทน เมื่อเสด็จขึ้นในพระอุโบสถโดยทางพระทวารกลาง ขบวนเชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ กับพระแสงอัษฎาวุธตามเสด็จเข้าไปด้วย ยืนเฝ้า ฯ ตามระเบียบท้ายพระราชบัลลังก์

ทรงเครื่องนมัสการ ถวายเครื่องสักการเจดียฐานสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนทองธูปเงินเครื่องนมัสการ ถวายต้นไม้ทองเงินพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ซึ่งเป็นหลักมหาเจดียสถานสำคัญ ณ กรุงเทพ มหานคร อมรรัตนโกสินทรแล้ว เจ้าพนักงานจะได้ถวายต้นไม้ ทอง เงินเทียนทอง ธูปเงิน เป็นเครื่องราชสักการทรงจบพระหัตถ์ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้อุปราชสมุหเทศาภิบาล หรือผู้แทน เชิญไปบูชาเจดียสถานที่ เป็น หลัก อยู่ตาม จังหวัด ต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขต คือ

จำนวนเจดียฐานสำคัญ

(๑) พระพุทธบาท เป็นหลักพระนครศรีอยุธยา และนครละโว้รวมกันแห่ง ๑

(๒) พระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก เป็นหลักราชธานีข้างฝ่ายเหนือแห่ง ๑

(๓) พระบรมธาตุ จังหวัดสวรรคโลกเก่า เป็นที่เคารพ แห่งพระ ราชาธิบดีกรุงสุโขทัย ศรีสัชนาลัยในโบราณสมัยแห่ง ๑

(๔) พระธาตุหริภุญชัย เป็นหลักราชธานีเชียงใหม่และเชียงแสน เชียงราย พเยา และนครเขลางค รวมกันแห่ง ๑

(๕) พระปฐมเจดีย์ เป็นหลักราชธานีศรีวิชัย และสุพรรณบุรีรวมกันแห่ง ๑

(๖) พระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหลักราชธานีข้างฝ่ายใต้แห่ง ๑

(๗) พระธาตุพนม ในมณฑลอุดร เป็นหลักโคตรบูรพราชธานีข้างตะวันออกแห่ง ๑

เมื่อเสร็จการทรงกระทำพุทธบูชาแล้ว ประทับพระราชบัลลังก์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการราชทูตานุทูตสโมสรสันนิบาตเฝ้า ๆ อยู่พร้อมกัน

ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธสาสนิกและพระบรมราชูปถัมภกพระพุทธศาสนา

ลำดับนี้สังฆการีจะได้อาราธนาศีล สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายศีลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกาศพระไตรรัตนสันนิยาตนเป็นคำมคธ รับเป็นพระพุทธสาสนูปถัมภกผู้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาการสืบไป พระสงฆ์ถวายสาธุการขึ้นพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายพระพรชัยอดิเรกพิเศษ พระสงฆ์สวดประสิทธิพระพร ถวายด้วยคาถาโสอัตถลัทโธและสัพพพุทธาภวตุสัพพมังคลังแล้ว สมเด็จพระราชาคณะถวายพระพรลาเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วเสด็จกลับออกจากพระอุโบสถ ทรงพระราช ดำเนิน โดย ทางลาด พระ บาท ตาม ทางเดิมขึ้นพลับพลาทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ แล้วเสด็จออกเกยประทับพระราเชนทรยาน เสด็จพระราชดำเนิน กลับ โดย ขบวน พยุหยาตรา เข้า ประตู พิมานชัยศรี เลี้ยวหน้าห้องราชองครักษ์และกรมพระตำรวจหลวง เทียบราเชนทรยานที่เกย เสด็จขึ้นพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขปราสาท ทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎ ทรงพระมหามาลาเส้าสูง

แล้ว เสด็จขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยทางข้างใน

การในพระที่นั่งดุสิต

ส่วนที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนั้น เมื่อเสร็จการเสด็จออกท้องพระโรงแต่เวลากลางวันนั้นแล้ว เจ้าพนักงานจะได้เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๕ รัชกาล กับพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ๑ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ๑ รวม ๗ พระโกศเสด็จไปประดิษฐาน เหนือพระแท่นประดับมุก ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และแต่งเครื่องนมัสการไว้พร้อมสรรพ สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์สำหรับสดับปกรณ์ไว้พร้อม

ส่วน พระ บรม วงศานุวงศ์ และ ข้าราชการนั้น เมื่อเสด็จกลับจากพระอุโบสถแล้ว ควรรีบลัดมาทางนอกกำแพงพระบรมมหาราชวัง แล้วเข้าประตูศรีสุนทรคอยเฝ้า ๆ อยู่ในลานพระมหาปราสาท และศาลารับแขก เสด็จถึงเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกขปราสาทแล้ว ชั้นผู้ใหญ่ขึ้นไปคอยเฝ้า ๆ อยู่ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

สดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระบรมศพ

ลำดับนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จออกพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี ทรงจุดเครื่องนมัสการกราบถวายบังคมพระบรมอัฐิ และพระบรมศพสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเสร็จ แล้วสดับปกรณ์พระบรมอัฐิ ไตร ๑ ผ้าขาว ๙ พับ เหมือนกันทั้ง ๗ พระโกศ พระบรมศพไตร ๑๐ รวมเป็นพระ ๘๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกถวายพระพรลา แล้วเสด็จขึ้น เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี โดยทางในเหนือผ้าลาดพระบาท มีเชื้อพระวงศ์ฝ่ายในเชิญเครื่องตาม (ริ้วขบวนหมายเลข๗) ตั้งแต่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงโปรยเงินสลึงตลอดทางถึงพระที่นั่งบรมพิมาน อันเป็นพระราชฐานที่ประทับพัก จนกว่าจะถึงพระฤกษ์เฉลิมพระราชมนเทียรต่อไป

เวียนเทียนสมโภชพระราชมนเทียร

อนึ่งเวลา ๖.๐๐ ล.ท. วันนี้ เจ้าพนักงานจะได้ตั้งบายศรีแก้วทองเงิน และบายศรีตองลองทองขาว พราหมณ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายใน พร้อมกันเวียนเทียนสมโภชพระราชมนเทียร ตามจารีตโบราณขัตติยราชประเพณี

เฉลิมพระราชมนเทียร

เฉลิมพระราชมนเทียร ขึ้นพระแท่นพระบรรทม

๑๘) เวลาใกล้จะถึงพระฤกษ์เฉลิมพระราชมนเทียร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องโดยปรกติ แต่ตามสีพิชัยสงคราม คือทรงพระภูษาและฉลองพระองค์แพรสีน้ำเงินล้วนตลอดจนถุงพระบาทและฉลองพระบาท ทรงรัดพระประคดสีน้ำเงินปนทอง ทรงสวมพระสังวาลนพรัตน์ราชวราภรณ์ พระสังวาลพระนพ และพระสังวาลพราหมณ์สร้อยธุรำ ทรงพระมาลาเพชรน้อย (ในรัชกาลที่ ๔) ทรงกุมพระขรรค์องค์น้อย (ในรัชกาลที่ ๕) เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาท พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี มีพระราชวงศ์ฝ่ายในเชิญพระแสงเชิญเครื่องเฉลิมพระราชมนเทียร และเชิญเครื่องราชูปโภคตามเสด็จ (มีแจ้งในรีวหมายเลข ๘) จากพระที่นั่งบรมพิมาน ไปขึ้นพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงโปรยพิกุลทองเงินและเงินสลึงด้วย เมื่อเสด็จถึงในที่พระราชมนเทียร ทรงจุดเทียนนมัสการแล้ว ถึงเวลา ๙.๕๑ ล.ท. ได้มหาอุดม

มงคลฤกษ์ เสด็จขึ้นพระแท่นที่บรรทม สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าพระบรมราชเทวีถวายพระแส้หางช้างเผือก พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรีพระราชเทวีถวายจั่นหมากทอง ท้าววรคณานันต์ถวายกุญแจทอง ทรงรับแล้ววางไว้ข้างที่ แล้วเอนพระองค์ลงเหนือพระแท่นที่โดยทักษิณาปารศ์วเป็นพระฤกษ์ สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าถวายพระพร แล้วพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในถวายชัยมงคล มีประโคมสังข์แตรเครื่องดุริยดนตรีเสร็จแล้ว ประทับในพระมหามนเทียร เป็นพระฤกษ์เริ่มต้นในวันนี้

งานเนื่องต่อบรมราชาภิเษก

ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศถวายพระพร

๑๙) วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ เวลา ๔.๐๐ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทท้องพระโรงกลาง พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ นำอัครราชทูตและอุปทูตกงซุลผู้แทนรัฐบาลนานาประเทศแต่งเต็มยศเข้าเฝ้า ๆ พร้อมกัน ผู้เป็นหัวหน้าคณะทูตจะได้

อ่านคำถวายชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ และมีพระราชปฏิสัณฐารพอสมควรแล้ว เสด็จขึ้นเข้าสู่พระมหามนเทียร ทรงเปลื้องเครื่องแต่งพระองค์ทรงครึ่งยศ

ฝ่ายในถวาย
ดอกไม้ธูปเทียน

เวลา ๕.๐๐ ล.ท. เสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนเครื่อง นมัสการที่ พระแท่น มณฑลแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายดอกไม้ธูปเทียนในการ พระ บรม ราชาภิเษก เฉลิมพระ ราชมนเทียรตามขัตติยราชประเพณี แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการแต่งครึ่งยศ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามตำแหน่งที่เฝ้า

ทรงตั้งตำแหน่ง
พระราชาคณะ

เมื่อเสด็จออกแล้วจะได้ทรงตั้งตำแหน่งสมณศักดิ์ที่พระราชาคณะ ๓ รูปเป็นประถม เพื่อสวัสดิมงคลในสิริราชสมบัติ มีพระสงฆ์นำ ๑๐ รูปสมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นประธาน เข้านั่งยังอาสนสงฆ์อยู่พร้อมแล้ว สำหรับเมื่อทรงตั้งตำแหน่งสมณศักดิ์จะได้สวดชัยมงคล ลำดับนั้นจะได้พระราชทานไตรแพร สัญญาบัตร พัดยศพัดรอง พร้อมด้วยบาตรย่ามเครื่องบริขาร คือ

ให้พระมหาพร เปรียญ ๖ ประโยค วัดประยูรวงศาวาส เป็นพระปิฎกโกศล ที่พระราชาคณะ (คณะมหานิกาย)

ให้พระครูปทุมธรรมธาดา วัดปทุมวนาราม เป็นพระปัญญาพิศาลเถร ที่พระราชาคณะ (คณะธรรมยุติกนิกาย)

ให้พระมหาคง เปรียญ ๓ ประโยครามัญ วัดสนาม จังหวัดนนทบุรี เป็นพระธรรมวิสารทะ ที่พระราชาคณะ (คณะรามัญ) แล้วประทับพระราชอาสน์ พระราชาคณะที่รับตำแหน่งออกไปครองผ้าแล้วกลับมานั่งอาสน แล้วถวายอนุโมทนา สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายอดิเรก สมเด็จพระราชาคณะถวายพระพรลา

ฝ่ายหน้าถวายดอกไม้ธูปเทียนและทรงธรรม

จึงเสด็จประทับที่เฉลียงด้านตะวันตก พระบรมวงศานุวงศ์ทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนพร้อมกัน แล้วเสด็จประทับกลางท้องพระโรง ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนรวมพร้อมกันแล้ว เสด็จประทับพระราชบัลลังก์ สังฆการีนิมนต์พระสาสนโสภณซึ่งจะได้ถวาย เทศนา กับพระ รับสัพพี เข้า นั่งอาสนสงฆ์

ชาวประโคม ๆ สังข์แตรและปี่พาทย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระถวายธรรมเทศนาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกบนพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร เพื่อสวัสดิมงคล พระเทศน์ถือลายสิญจน์เทศนาเป็นพิเศษ ครั้นทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม พระสาสนโสภณ ขึ้นสู่พระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ถวายศีลศักราชและถวายเทศนามงคลสูตร รัตนสูตร เมตตสูตร รวมเป็นกัณฑ์เดียวกัน จบแล้วทรงประเคนเครื่องไทยธรรมและใบวัตถุปัจจัยมูลราคา ๘๐ บาทบูชากัณฑ์ เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรปี่พาทย์แล้ว พระสาสนโสภณ ถวายอดิเรกถวายพระพรลาแล้ว เสด็จขึ้น

ฝ่ายในถวายดอกไม้ธูปเทียน

วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ เวลา ๕.๐๐ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องครึ่งยศ เสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการที่พระแท่นมณฑลแล้ว ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในและสตรีบรรดาศักดิ์ ทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนแล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการแต่งครึ่งยศ

ฝ่ายหน้าถวายดอกไม้ธูปเทียนและทรงธรรม

เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามตำแหน่งที่เฝ้า ลำดับนั้น

ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชสำนักทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนรวมพร้อมกันแล้วเสด็จประทับพระราชบัลลังก์ ทรงจุดเทียนทรงธรรม สมเด็จพระ สังฆ ราช เจ้า เสด็จ สู่ พระ ที่ นั่ง มหา เศวต ฉัตร ถวายเทศนาเทวตาทิศนกถา ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร รวมเป็นกัณฑ์เดียวกัน จบแล้วทรงประเคนเครื่องไทยธรรม และใบวัตถุปัจจัยมูลราคา ๘๐ บาทบูชากัณฑ์ มีประโคมเช่นวันก่อน แล้วสมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายอดิเรกถวายพระพรลากลับแล้วเสด็จขึ้น

เสด็จเลียบพระนครสถลมารค

การเลียบพระนครสถลมารค

๒๐) วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ เป็นวันหยุดพัก เจ้าพนักงานเตรียมการที่จะได้เสด็จเลียบพระนคร โดยสถลมารคในวันต่อไป

วันที่ ๑ มีนาคม เป็นวันกำหนดเสด็จพระราชดำเนินด้วยขบวนพยุหยาตราเลียบพระนคร โดยสถลมารคตามประเพณี

ระเบียบการวัดบวรนิเวศ

เจ้าพนักงานแต่งพลับพลาเปลื้องเครื่องที่หน้าวัดบวรนิเวศและในพระอุโบสถ ตั้งเครื่องนมัสการ

ทองทิศ ตั้งพระราชบัลลังก์ และตั้งอาสน์สงฆ์ ทั้งเก้าอี้สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้า ฯ และวัดจะได้จัดการตกแต่งสถานที่ให้งดงาม และเชิญพระอัฐิสมเด็จพระมหาสมณเจ้าทั้ง ๒ พระโกศประดิษฐานในพระอุโบสถด้วย ภายนอกพระอารามเจ้าพนักงานจะได้ปูผ้าลาดพระบาท และตั้งเก้าอี้สำหรับข้าราชการด้วย

ระเบียบการวัดพระเชตุพน

ส่วนที่วัดพระเชตุพนนั้น เจ้าพนักงานจะแต่งศาลาภายในวัดริมประตูด้านทิศเหนือ เป็นพลับพลาเปลื้องเครื่อง ในพระอุโบสถตกแต่งเช่นในวัดบวรนิเวศ เปลี่ยนแต่พระอัฐิเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสและปูผ้าลาดพระบาท เพียงตั้งแต่ประตูกำแพงแก้วเข้าไปถึงบันไดพระอุโบสถ ตั้งเก้าอี้ข้าราชการที่ชาลาในกำแพงแก้วด้านเหนือ

การเฝ้า ฯ

เมื่อใกล้ถึงเวลาเสด็จ จะได้มีกองทหารสำหรับเฉลิมพระเกียรติยศ ไปตั้งแถวรับเสด็จอยู่ในวัดบวรนิเวศและวัดพระเชตุพน ทั้ง ๒ วัด ๆ ละกอง ๑ และมีทหารยืนแถวรายทั้ง ๒ ข้างราชวิถีซึ่งจะเสด็จตลอดไป พระสงฆ์ในวัดบวรนิเวศเข้านั่ง

อาสนสงฆ์ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการแต่งเครื่องเต็มยศใหญ่ ไปคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่วัดบวรนิเวศ เสด็จออกจากวัดบวรนิเวศแล้ว รีบลัดไปเฝ้า ฯ ที่วัดพระเชตุพนอีก พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในเฝ้า ฯ และทอดพระเนตรขบวนเสด็จกลับจากวัดพระเชตุพน ที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ข้าทูลละอองธุลีพระบาทและสตรีบรรดาศักดิ์อยู่ที่ชั้นลด ราชทูตานุทูตกับภรรยาและพวกกงซุลต่างประเทศนั้น เสนาบดีว่าการต่างประเทศหาสถานที่เหมาะแห่งหนึ่งสำหรับเฝ้า ฯ และดูขบวน เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและกรมพระนครบาล มีหน้าที่จัดสถานที่เฝ้า ฯ และดูขบวนสำหรับสุภาพบุรุษและสตรีทั้งประชาชนพลเมืองตามฐานะอันควร พวกพ่อค้านายห้างต่างประเทศ ให้จัดเป็นเหล่า ๆ พวก ๆ เรียงรายเป็นระยะกันตามสมควรแก่ฐานะ ตลอดไปตามราชวิถีทางเสด็จ และให้อำเภอแนะนำราษฎรที่จะมาเฝ้า ฯ ชมพระบารมีตามทางเสด็จให้แต่งกายและประพฤติตนโดยสุภาพเรียบร้อย ควรตั้งเครื่องสักการบูชาหน้าบ้านหน้าเรือน ไม่ต้องตกแต่งสถานที่ประดับธงทิวและบุปผามาลาใบไม้อย่างใด ๆ โดย

เป็นระหว่างเวลาไว้ทุกข์ ที่พระอารามพระสงฆ์ออกรับเสด็จ คอยสวด ถวายชัยมงคล เมื่อเวลา เสด็จผ่านไป ทั้งนี้ให้เป็นไปตลอดราชวิถีทางเสด็จพระราชดำเนิน

กระบวนแห่

ตั้งแต่เวลาบ่ายเจ้าพนักงานจะได้ตั้งริ้วขบวนแต่หน้า พระที่นั่ง ดุสิดาภิรมย์ไว้พร้อมพรั่ง เหมือนอย่างขบวนวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ เว้นแต่ขบวนริ้วมหาดเล็กเชิญเครื่องตามเสด็จ ไม่ได้เชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์กับพระแสงอัษฎาวุธตามเสด็จ เปลี่ยนเป็นเชิญพระแสงดาบกับ เครื่องบรมราชูปโภค แทนรวมกัน ๒๐ นาย มีขบวนทหารกองทัพบกแห่นำเสด็จตั้งแต่ริ้วหน้าประตูวิเศษชัยศรี ไปตาม ถนนหน้าพระธาตุเลี้ยว โค้ง ขอบ สนาม หลวงไป ตาม ถนน ราชินี จนถึงสะพานผ่านพิภพลีลา และมีขบวนกรมทหารบกราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ จ. ป. ร. ตามเสด็จภายหลัง กรมทหารเรืออยู่สุดท้ายขบวน (ริ้วขบวนหมายเลข ๙)

เคลื่อนกระบวนแห่

เวลา ๓.๐๐ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องอย่างวันบรมราชาภิเษก เปลี่ยนสีขาวตามสีวันจันทร์ ทรงประดับตราเครื่องราชอิสริยา

ภรณ์พร้อม ทรงสายสะพายและพระสังวาลเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าชั้นนอก เสด็จออกพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ทรงพระชฎามหากฐินน้อย เสด็จ ลง สู่ เกยพรั่ง พร้อม ด้วยขบวน เสนาอำมาตย์ราชเสวกคู่เคียงพระราชยาน ทั้งกรมพระตำรวจหลวง กรมทหารบกราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ จ. ป. ร. ยืนประจำริ้วขบวนตามตำแหน่งผันพักตรสู่เฉพาะหน้าพระที่นั่ง กรมวังรัวกรับให้สัญญา ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในริ้วขบวนถวายคำนับพร้อมกันแล้ว เสด็จประทับพระที่นั่งพุดตานทอง ชาวประโคม ๆ สังข์แตรกลองชนะและมหรทึกเคลื่อนขบวนเสด็จพระราชดำเนินสะพรั่งด้วยเครื่องสูงอภิรุม ชุมสาย บังแทรก พระกันภิรมย์ทั้งธงชัยกระบี่ธุชและพระครุฑพาห เป็นขบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ออกประตูพิมานชัยศรี ทหารปืนใหญ่ที่ตั้งกองอยู่ในสนามวัดบวรสถานสุทธาวาส ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศ ๑๐๑ นัด เมื่อขบวนเสด็จออกประตูวิเศษชัยศรี บรรจบกันกับขบวนทหารกองทัพบก ยาตราไปตามถนนหน้าพระธาตุ ทหารรายทางถวายวันทยาวุธตลอดไป ขบวนวงท้อง

สนามหลวงไปยังถนนราชินี ข้ามสะพานผ่านพิภพลีลา เลี้ยวไปตามถนนจักรพงศ์ เลี้ยวถนนพระสุเมรุ พระที่นั่งพุดตานเทียบเกยพลับพลา เปลื้องเครื่องวัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จขึ้นประทับในพลับพลา ทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินน้อย ทรงพระมหามาลาเส้าสูงสีขาว เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาทเข้าในพระอุโบสถ พระสงฆ์ซึ่งรับเสด็จอยู่นั้นสวดคาถาถวายชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการถวายต้นไม้ทองเงิน บูชาพระพุทธชินสีห์ แล้วเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญพานทองรองทรงสพักตาดริมครุยทองทูลเกล้า ฯ ถวาย โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญทรงสพักนั้นถวายพระพุทธชินสีห์ แล้วทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการทองน้อย ถวายสักการบูชาพระอัฐิสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศรวริยาลงกรณ์ และกรมพระยาวชิรญาณวโรรสแล้วพระญาณวราภรณ์เจ้าอาวาสถวายอดิเรก พระสงฆ์สวดภวตุสัพพมังคลังแล้ว เสด็จออกจากพระอุโบสถขึ้นยังพลับพลา ทรงพระชฎามหากฐินน้อย เสด็จออกสู่เกยประทับพระที่นั่งพุดตาน

รายการที่วัดบวรนิเวศ

ยาตราขบวนต่อไปตามถนนพระสุเมรุ เลี้ยวข้าง กำแพงพระนครแต่หน้าวัดบวรนิเวศ ไปเลี้ยวถนนราชดำเนินกลาง ข้ามสะพานผ่านพิภพลีลา ไปตามถนนราชดำเนินใน ถนนสนามชัย เทียบพระที่นั่งพุดตานที่เกยหน้าวัดพระเชตุพน เสด็จเข้าในพระอารามประทับพลับพลา เปลื้องพระชฎามหากฐินน้อย ทรงพระมหามาลาเส้าสูง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นในพระอุโบสถ พระสงฆ์ซึ่งรับเสด็จอยู่นั้น สวดคาถาถวายชัยมงคล ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการพระพุทธเทวปฏิมากร และเครื่องทองน้อยเครื่องห้า ถวายสักการบูชาพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แล้วทรงจุดเทียนธูปเครื่องทองน้อย ถวายสักการพระอัฐิสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และโปรดให้เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญทรงสพักตาดถวายพระพุทธเทวปฏิมากร เหมือนที่วัดบวรนิเวศวิหาร แล้วพระธรรมวโรดมเจ้าอาวาสถวายอดิเรก พระสงฆ์สวดภวตุสัพพมังคลังเสร็จ เสด็จกลับประทับพลับพลาเปลื้องเครื่องทรงพระชฎามหากฐินน้อย เสด็จขึ้นสู่เกยประทับพระที่นั่ง

รายการที่วัดพระเชตุพน

เสด็จกลับ

พุดตาน เคลื่อนขบวนเสด็จพระราชดำเนินเลี้ยวถนนเชตุพนมาโดยถนนมหาราช ประทักษิณพระบรมมหาราชวัง เลี้ยวถนนหน้าพระลานคืนเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ทางประตูวิเศษชัยศรีและประตูพิมานชัยศรี ประทับเทียบเกยพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ เสด็จขึ้นทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินน้อยแล้ว เสด็จคืนเข้าสู่พระราชมนเทียรสถาน

เสด็จเลียบพระนครชลมารค

๒๑) วันที่ ๒ มีนาคม เป็นวันหยุดพัก เจ้าพนักงาน เตรียม การที่จะได้ เสด็จ เลียบ พระ นครชลมารคในวันต่อไป

วันที่ ๓ มีนาคม เป็นวันกำหนดเสด็จพระราชดำเนินด้วยขบวนพยุหยาตราเลียบพระนคร โดยชลมารคตามราชประเพณี

รายการที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย

เจ้าพนักงานแต่งพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ผูกม่านทอง ประจำเสาเป็น พลับพลาที่ ประทับทอดพระเนตรเรือขบวนถวายลำ ทอดพระราชบัลลังก์ตรงกลางที่เฉลียงด้านตะวันตก และตั้งเก้าอี้พระบรม

วงศานุวงศ์ ที่เฉลียงและในประธานด้านเหนือ สำหรับฝ่ายหน้า ที่เฉลียงและในประธานด้านใต้ สำหรับฝ่ายใน ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในอยู่ชั้นลดหลังข้างด้านใต้ เก้าอี้เหล่านี้ตั้งหันหน้าสู่ทิศตะวันตก ทางแม่น้ำทุกแถว

กระทรวงทหารเรือจะได้จัดกระโจมผ้าหลายหลัง ปลูกที่ระหว่างต้นมะขามแถวริมแม่น้ำทุกช่อง เว้นแต่ตรงหน้าพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย และมีเก้าอี้ตั้งไว้ทุกกระโจม สำหรับข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือน และราชทูตานุทูตกับทั้งภรรยากงสุลนานาประเทศกับทั้งภรรยา และสตรีบรรดาศักดิ์ตลอดสุภาพบุรุษสตรีซึ่งมีฐานะชั้นสูง ๆ และนายห้างพ่อค้าต่างประเทศ ได้เป็นที่พักเฝ้า ๆ และชมขบวนเสด็จ

รายการในท้องน้ำ

ในท้องน้ำตามระยะชลมารคที่เสด็จ กรมนครบาลและกรมเจ้าท่า กรมตำรวจกองตระเวนวางระเบียบการเดินเรือและจอดเรือ ซึ่งประชาชนได้มาเฝ้า ๆ และทัศนาขบวนพยุหยาตราให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และเรือรบหลวงซึ่งทอดสมออยู่เหนือน้ำท้ายน้ำ ทั้งเรือค้าขายในเขตท่าให้ชักธงขึ้นเสา

ประกอบด้วยธงราว และบ้านเรือนประชาชนริมลำน้ำ ทั้งแพเรือที่ทอดอยู่ทั้ง ๒ ฝั่ง ควรตั้งเครื่องสักการบูชารับเสด็จด้วย

เวลาบ่ายกระทรวงทหารเรือจะได้แต่งเรือพระที่นั่ง และจัดขบวนเรือนำและตามเสด็จโดยขบวนพยุหยาตราตามพระราชประเพณี เตรียมพร้อมอยู่เหนือน้ำ ซึ่งจะได้พายถวายลำเมื่อเสด็จประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย

ฝ่ายในเสด็จออก

เมื่อใกล้เวลาเสด็จพระราชดำเนิน สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในทรงเครื่องเต็มยศเสด็จประทับที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ราชทูตานุทูตกับทั้งภรรยา และข้าราชการกับทั้งผู้ที่ได้มีกำหนดไว้ทั้งชายหญิงนั้น ก็มาเข้านั่งในกระโจมผ้า ทูตานุทูตและข้าราชการแต่งเต็มยศ

เสด็จพระราชดำเนิน

ครั้นถึงเวลา ๓.๐๐ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องพระราชภูษิตาภรณ์อย่างวันบรมราชาภิเษก ทรงฉลองพระองค์และพระภูษาสีเขียวตามสีวันพุธ ทรงสวมสายสะพายนพรัตน์ราชวราภรณ์ ทรงสวมฉลองพระองค์ครุยกรองทอง

และพระสังวาลมหาปรมาภรณ์ทับนอก ทรงพระมหามาลาเส้าสูงสีเขียว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วขึ้นเกยหน้าพระทวารเทเวศรรักษาประทับเหนือพระราชยานทองลงยา เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบ เข้าประตูกำแพงแก้วด้านตะวันออก ผ่านหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปออกประตูด้านตะวันตก ออกประตูศรีสุนทรและประตูเทวาภิรมย์ไปตามถนน เลี้ยวไปประทับเกยพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แล้วเสด็จขึ้นประทับพระราชบัลลังก์พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและฝ่ายในเฝ้า ฯ ในพระที่นั่งนั้น

ปล่อยเรือขบวน

โปรดเกล้า ฯ ให้เคลื่อนเรือขบวนริ้วหน้าพายถวายลำทอดพระเนตรตามลำดับ คือ เริ่มต้นขบวนเรือพิฆาตและเรือแซ แล้วถึงเรือกลองนอกลำ ๑ พระยาราชวังสันลงในเรือนั้น ต่อมาเรือตำรวจลำ ๑ แล้วถึงขบวนเรือดั้งเส้าพู่ขาว ๑๐ คู่ แล้วถึงเรือดั้ง (คู่ชัก) เรือบาบันกับเรือทองขวานฟ้าเส้าแดงคู่ ๑ แล้วถึงเรือขบวนเรือรูปสัตว์ คือ เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ เรือกระบี่ปราบเมืองมารคู่ ๑ เรืออสูรวายุภักษ์ เรืออสูรปักษ์สมุทรคู่ ๑ เป็นเรือกลอง

ชนะเงิน เรือพาลีรั้งทวีป เรือสุครีพครองเมืองคู่ ๑ เป็นเรือกลองชนะทอง มีจ่าปี่จ่ากลอง เรือตำรวจในอยู่กลางลำ ๑ เรือครุฑเหินเห็จ เรือครุฑเตร็จไตรจักรคู่ ๑ เป็นเรือสังข์แตร เรือพระที่นั่งศรีประภัศรชัย มีบุษบกประดิษฐานผ้าทรงสพักถวายพระพุทธรูป แล้วถึงเรือกรองในนำ พระยาดำรงราชพลขันธลงในเรือลำนั้นอีกลำหนึ่งแล้วถึง เรือเอกชัยเหินหาว แล้วเรือเอกชัยหลาวทอง เป็นเรือคู่ชัก มีมหรทึกในนั้นคู่ ๑

ออกเรือพระที่นั่ง

ในขณะระหว่างเมื่อเรือครุฑเหินเห็จ เรือครุฑเตร็จไตรจักรผ่านไปถึงเรือเอกชัยเหินหาว เรือเอกชัยหลาวทองคู่ชักถวายลำนั้น เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งพลับพลาเลื่อนเข้ามาประทับท่าราชวรดิฐ แล้วเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งทรงก็ตามเข้ามาประทับเทียบเรือพระที่นั่งพลับพลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จโดยทางลาดพระบาทลงประทับเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ทรงพระชฎามหากฐินน้อยแล้ว เสด็จลงเรือพระที่นั่งศรี

สุพรรณหงส์ ประทับบนพระบรมราชอาสน์ภายในบุษบกประดับด้วยเครื่องอภิรุมรายล้ำ มีนักสราชถือธงชายหักทองขวางท้ายเรือพระที่นั่งพร้อมพนักงานภูษามาลาถวายอยู่งานพระกลดและบังสูรยและชาวอภิรุมถวายอยู่งานพัดโบก เสนาบดีกระทรวงวังกับสมุหราชองครักษ์ตามเสด็จนั่งหน้าหน้าพระที่นั่ง หัวหมื่นมหาดเล็กเชิญพระแสงรายต้นตอง มหาดเล็กหุ้มแพรเชิญเครื่องราชูปโภคตามเสด็จ กับมหาดเล็กเชิญพระแสงหอก มหากฐินกับพระแสงทวนนั่งอยู่ตอนท้าย นายทหารเรือต้นบทผีพายเกริ่นเห่ เรือพระที่นั่งเคลื่อนออกจากท่าราชวรดิฐ ยาตราขบวน และมีเรือแซงอีก ๒ คู่ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เป็นเรือพระที่นั่งรองและเรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกร เป็นเรือพระที่นั่งรองตามเสด็จด้วย (แจ้งในริ้วที่ ๑๐) ทหารในเรือรบหลวงยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศ ๒๑ นัด เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนเรือพิฆาต เรือดั้ง เรือรูปสัตว์ และเรือเอกชัยคู่ชักนำเสด็จ ชาวประโคม ๆ กลองชนะสังข์แตรมหรทึก มีเรือรายกันยาพระตำรวจ ขุนตำรวจและนายตำรวจหลวง

กับทหารเรือรักษา พระองค์ แซงตามเสด็จเป็นขบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ในชลมารควิถี ข้ามฟากไป ณ วัดอรุณราชวราราม เรือพระที่นั่งพลับพลาเทียบท่าพระฉนวนแล้ว เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ ลำ ทรง จึง เทียบ เรือ พระที่นั่ง พลับ พลา เปลื้องพระชฎามหากฐินน้อย ทรงพระมหามาลาเส้าสูงแล้ว เสด็จขึ้นท่าพระฉนวนประทับพระราชยานถมยาตะทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวน

รายการที่วัดอรุณ

ราบไปเทียบพระราชยานที่เกยหน้าประตูพระอาราม ทรงพระราช ดำเนิน โดย ทางลาด พระบาทขึ้นประทับในพระอุโบสถ พระสงฆ์ในพระอารามที่รับเสด็จสวดคาถาถวายชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการทองทิศบูชาถวายพระพุทธรูป และทรงจุดเทียนธูปเครื่องห้าถวายสักการบูชาพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเครื่องทองน้อยบูชาพระพุทธนฤมิตรแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญทรงสพักตาดถวายพระพุทธธรรมมิศรราชแล้ว พระเทพสุธีเจ้าอาวาสถวายอดิเรก พระสงฆ์สวดภาวตุสัพพมังคลังเสร็จ เสด็จพระราช

ดำเนินออกจากพระอุโบสถตามทางลาดพระบาทขึ้นสู่เกยที่หน้าประตูพระอาราม ประทับพระราชยานเสด็จ พระ ราช ดำเนินโดย ขบวน ราบมายัง ท่าฉนวนเสด็จประทับเรือพระที่นั่งพลับพลา

กลับเรือขบวนเปลี่ยนเรือพระที่นั่งเสด็จกลับ

อนึ่งเมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับในพระอุโบสถ เรือขบวนจะได้กลับลำตั้งริ้วขบวน กลับขึ้นมาตามลำน้ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระชฎามหากฐินน้อยแล้วเสด็จ ประทับเรือ พระที่นั่งอนันตนาคราช เป็นลำ ทรงสถิต เหนือ พระบรม ราชอาสน์ในบุษบก ประดับ ด้วยเครื่อง เฉลิม พระ ราชอิสริยยศ ประจำ เรือ พระ ที่นั่งพร้อมต้นบทฝีพายเกรนเห่ เรือพระที่นั่งเคลื่อนขบวนพยุหยาตราจากท่าพระฉนวนวัดอรุณราชวราราม ข้ามกลับขึ้นมายังท่าราชวรดิฐ เสด็จแต่เรือพระที่นั่งประทับเรือพลับพลา ทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินน้อย ทรงพระมหามาลาเส้าสูงแล้วเสด็จขึ้นท่าราชวรดิฐ ทรงพระราชดำเนินสู่เกยประทับพระราชยาน เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ทางประตูเทวาภิรมย์และประตูศรีสุนทรตามทางเดิม เที่ยบ

พระราชยานที่เกยหน้าพระทวารเทเวศรรักษา เสด็จคืนเข้าสู่พระมหามนเทียรสถาน

เป็นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมนเทียร และเสด็จเลียบพระนคร พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ แต่เท่านี้ รวมวันงานเฉพาะการพระราชพิธีเริ่มตั้งต้นแต่วันตั้งน้ำวงด้าย วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ เสร็จงานวันที่ ๓ มีนาคม หยุดพักเสีย ๒ วัน คงเป็นวันมีงานอยู่ ๙ วัน

มีเหรียญพระบรมราชาภิเษกพระราชทาน

อนึ่งใน การ พระ ราชพิธี บรม ราชาภิเษก ครั้งนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างเหรียญที่ระลึกในงานนี้ เป็นเหรียญพระบรมรูปอย่างประดับอกเสื้อ มีเหรียญกาไหล่ทองอย่าง ๑ เงินอย่าง ๑ เหมือนกัน ห้อยแพรแถบสีเขียวกับสีเหลืองเป็นริ้วสลับกัน สำหรับพระราชทานแก่ผู้สมควรรับในงานนี้

(ต่อจากนี้มีริ้วขบวน)

ริ้วที่ ๑

แห่พระสุพรรณบัฏ

จากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เข้าพระมณฑลในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

คู่แห่ นุ่งสมปักลาย สวมเสื้อครุย ลอมพอก				๑๖๐
ตำรวจหลวง				๘๐
กลองชนะ			๔๐	๕๔
จ่า	ปี่	๑	๒	
	กลอง	๑		
แตร	งอน	๖	๑๐	
	ฝรั่ง	๔		
สังข์			๒	
กรมวัง คุมเครื่องหน้า				๒
เครื่องสูงหน้า	๗ ชั้น	๒		๑๔
	๕ ชั้น	๖		
	บังแทรก	๔		
	พัดโบก	๑		
	บังพระสูรย	๑		
มหาดเล็ก เชิญพระแสงระหว่างเครื่อง หน้า				๖
พระราชยานกง ทรงพระสุพรรณบัฏ				๑
พระกลด				๑
ประคอง ข้าราชการกรมพระอาลักษณ์ นุ่งสมปักลาย สวมครุย ลอมพอก				๑
คู่เคียง ตำแหน่งหลวง กระทรวงต่าง ๆ ๘ คู่				๑๖
อินทร	เชิญจามร	๘		๑๖
พรหม	เชิญจามร	๘		
กรมวัง คุมเครื่องหลัง				๒
เครื่องสูง หลัง	๗ ชั้น	๒		๘
	๕ ชั้น	๔		
	บังแทรก	๒		
มหาดเล็ก เชิญพระแสงระหว่างเครื่อง หลัง				๔

หมายเลข ๒
โหรบูชาประจำทิศ พระที่นั่งอัฐทิศ

---

๑. เสวกโท พระยาโหราธิบดี (แหยม วัชรโชติ) ทิศ กลาง
๒. เสวกตรี พระญาณเวท (ศุข ศุขโชติ) ทิศ บูรพา
๓. รองเสวกตรี ขุนโลกพรหมา (เพิ่ม เศษโชติ) ทิศ อาคเณย์
๔. รองเสวกเอก หลวงโลกทีป (สุด ภาณุทัต) ทิศ ทักษิณ
๕. นายชื่น คลังเงิน ทิศ หรดี
๖. รองเสวกโท หลวงไตรเพทพิสัย (เผื่อน สุนทรโชติ) ทิศ ปัจจิม
๗. นายบาง เสมเสริมสุข ทิศ พายัพ
๘. รองเสวกโท ขุนโลกพยากรณ (พร วรโชติ) ทิศ อุดร
๙. นายใจ ทับเทศ ทิศ อิสาน

หมายเลข ๓
ริ้วนำเสด็จจากหอพระสุราลัยพิมาน ไปพระมณฑปพระกายะสนานและกลับ

	ซ้าย	ขวา
๑	เชิญพระคเณศ	เชิญพระชัยเนาวโลหะ
	หลวงเทพาจารย	หม่อมเจ้าพร้อม
๒	ขับไม้บัณเฑาะว์	ขับไม้บัณเฑาะว์
	ภูษามาลา	ภูษามาลา
๓	ขับไม้บัณเฑาะว์	ขับไม้บัณเฑาะว์
	ภูษามาลา	ภูษามาลา
๔	เป่าสังข์อุตราวัฏ	เป่าสังข์อุตราวัฏ
	พราหมณ์สุก	พราหมณ์ละไม
๕	เป่าสังข์อุตราวัฏ	เป่าสังข์อุตราวัฏ
	พราหมณ์เผย	พราหมณ์ตาด
๖	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ
	หลวงสุริยาเทเวศร	พระครูสตานันทมุนี
๗	โปรยข้าวตอก	โปรยข้าวตอก
	หลวงราชมุนี	พระครูอัษฎาจารย
๘	นำเสด็จ ฯ	นำเสด็จ ฯ
	พระสิทธิชัยบดี	พระราชครูวามเทพมุนี

หมายเลข ๔

ราชบัณฑิต กับ พราหมณ์ ประจำทิศ (ถวายน้ำที่พระที่นั่งอัฐทิศ)

ทิศ	ราชบัณฑิต	พราหมณ์
กลาง	หม่อมเจ้าพร้อม ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี เชิญพระชัย	—
บูรพา	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา	พระราชครูวามเทพมุนี (หว่าง รังสิพราหมณกุล)
อาคเณย์	หลวงธรรมนิเทศทวยหาญ (อยู่ อุดมศิลป)	พระครูอัษฎาจารย (ปลอด สวัสดิเวทิน)
ทักษิณ	พระยาวิจิตรธรรมปริวัตร (คำ พรหมกสิกร)	พระครูสตานันทมุนี (แชก นาคเวทิน)
หรดี	พระราชาภิรมย(แช่ม บูรณะนนท์)	หลวงเทพมุนี (เรือง รังสิพราหมณกุล)
บัศจิม	พระยามหานามราช (ม.ร.ว. จำนง นพวงศ์ ณ อยุธยา)	หลวงราชมุนี (สวาสดิ รังสิพราหมณกุล)
พายัพ	พระญาณวิจิตร (สิทธิ โลจนานนท์)	หลวงสุริยาเทเวศร (สด ศะตะเวทิน)
อุดร	เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)	พราหมณ์นาค โกมลเวทิน
อีสาน	พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษมณ์)	พราหมณ์ผล เศตะพราหมณ์

หมายเลข ๕
ริ้วนำเสด็จและเชิญเครื่องตามเสด็จ จากพระที่นั่งอัฐทิศ ไปพระที่นั่งภัทรบิฐ

นำเสด็จ

	ซ้าย	ขวา
๑	เชิญพระคเณศ	เชิญพระชัยเนาวโลหะ
	หลวงเทพาจารย	หม่อมเจ้าพร้อม
๒	ขับไม้บัณเฑาะว์	ขับไม้บัณเฑาะว์
	ภูษามาลา	ภูษามาลา
๓	ขับไม้บัณเฑาะว์	ขับไม้บัณเฑาะว์
	ภูษามาลา	ภูษามาลา
๔	เป่าสังข์อุตราวัฏ	เป่าสังข์อุตราวัฏ
	พราหมณ์สุก	พราหมณ์ละไม
๕	เป่าสังข์อุตราวัฏ	เป่าสังข์อุตราวัฏ
	พราหมณ์เผย	พราหมณ์ตาด
๖	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ
	หลวงสุริยาเทเวศร	พระครูสตานันทมุนี
๗	โปรยข้าวตอก	โปรยข้าวตอก
	หลวงราชมุนี	พระครูอัษฎาจารย
๘	นำเสด็จ ฯ	นำเสด็จ ฯ
	พระสิทธิชัยบดี	พระราชครูวามเทพมุนี

เชิญเครื่องตามเสด็จ

แถวที่	ซ้าย		ขวา
๑ เชิญพระเศวตฉัตร มหาเสวกตรี พระยาเทวาธิราช	เชิญพระสังวาลพราหมณ์ธุรำ รองเสวกเอก หลวงญาณสยมภูว	เชิญพระสุพรรณบัฏ จางวางโท พระยามหานามราช	เชิญพระมหาพิชัยมงกุฎ มหาเสวกโท พระยาอุทัยธรรม
๒ เชิญธารพระกร จางวางตรี พระยาบริหารราชมานพ	เชิญพระสังวาลพระนพ มหาเสวกตรี พระยาวงศาภรณภูษิต	เชิญพระสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ เสวกโท พระยาราชโกษา	เชิญพระแสงขรรค์ชัยศรี หัวหมื่น พระยามานพนริศร
๓ เชิญพัดวาลวิชนี รองหุ้มแพร ม.ล. เชาวน์ ปาลกวงศ์ ณ อยุธยา	เชิญพระแส้จามรี รองหุ้มแพร ผัน จิตรภักดี	เชิญพระแส้หางช้างเผือก รองหุ้มแพร บุญ ผลพันนิธิ	เชิญฉลองพระบาท หุ้มแพร เลื่อน วิจารณบุตร
๔ เชิญธารพระกรเทวรูป รองหัวหมื่น จมื่นมหาดเล็ก	เชิญพระธำมรงค์วิเชียรจินดา เสวกโท พระยาอภิมณฑราชา	เชิญพระธำมรงค์รัตนวราวุธ เสวกเอก พระยาประชุมมงคลการ	เชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยง รองหัวหมื่น หลวงศักดินายเวร
๕ เชิญพระสุพรรณศรีบัวแฉก หุ้มแพร แจ่ม เงินยวง	เชิญพานพระขันหมาก รองหุ้มแพร กุญ พึ่งบารมี	เชิญพระมณฑป รองหุ้มแพร นพ วิเศษเนียม	เชิญพระเต้าทักษิโณทก รองหุ้มแพร เอิบ ยอดบุตร
๖ เชิญพระแสงดาบเชลย รองหุ้มแพร นายรองสุจินดา	เชิญพระแสงจักร รองหุ้มแพรม.ร.ว. ธชานุชาติ ศรีธวัช ณ อยุธยา	เชิญพระแสงตรี รองหุ้มแพร ม.ร.ว. อนุศักดิ หัศดิน ณ อยุธยา	เชิญพระแสงหอกเพชรรัตน รองหุ้มแพร นายรองเสนองานประภาษ
๗ เชิญพระแสงของ้าวแสนพลพ่าย มหาดเล็กสำรอง ม.ร.ว. สล้าง ลดาวัลย ณ อยุธยา	เชิญพระแสงดาบเขน มหาดเล็กสำรอง กระสิน อมาตยกุล	เชิญพระแสงธนู มหาดเล็กสำรอง สมสวาท โชติกเสถียร	เชิญพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสโตง รองหุ้มแพร นายรองสนองราชบรรหาร

ร้ว ๖

ขบวนพยุหยาตรา

เสด็จพระราชดำเนิน วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

ประตูหน้า	พระยาพิทักษภูบาล ๑ พระยาเวียงในนฤบาล ๑		๒
นายท้ายช้าง	เชิญธงหักทองขวาง		๒
นำริ้ว	พระยาบำรุงราชฐาน ๑ พระยาภูบาลบรรเทิง ๑		๒
มหรทึก ๔	คนหาม ๑๖ ตี ๔		๒๐
กำกับมหรทึก	หลวงคชศักดิ ๑ หลวงศรีวังราช ๑ หลวงอักษรสรรพกิจ ๑ หลวงสิทธิบรรณการ ๑		๔
สารวัด	หลวงวิสิทธิเสวก		๑
ตำรวจหลวง	เข้าริ้วคู่กับมหาดเล็ก	๔๖ คู่	๙๒
มหาดเล็ก	เข้าริ้วตำรวจหลวง	๔๖ คู่	๙๒
กลองชนะ	ทอง ๔๐ เงิน ๔๐		๘๐
จ่า	ปี่ ๒ กลอง ๒		๔
ผู้กำกับ	พระรามเภรี ๑ ทหารรักษาวัง ๒		๓
แตร	ฝรั่ง ๒๐ งอน ๓๒ สังข์ ๔		๕๖
สารวัดแตร	ขุนเสน่หราชา		๑

เครื่องสูงหน้า	๗ ชั้น ๒ / ๕ ชั้น ๖ / บังแทรก ๔	(ทหารรักษาวัง)	๑๒
	พระเสมาธิบดี ๑ พระฉัตรชัย ๑ พระเกาวพาห ๑		๓
พระแสงหว่างเครื่องหน้ามหาดเล็กเชิญ			๖
คุมเครื่องหน้า	พระพินิจนนทิสาสน ๑ / พระสมบัตยาธิบาล ๑		๒
ผู้บอกสัญญา	พระยาราชมานู		๑
กรับสัญญา	พระยาเสถียรสุรประเพณี		๑
พราหมณ์พิธี	เป่าสังข์ ๑ คู่		๒
ราชองครักษ์	เชิญธงกระบี่ธุช ๑ / เชิญธงครุฑพาห ๑		๒
พระที่นั่งราเชนทร	ทหารรักษาวัง ๆ หาม		๕๖
กำกับพระที่นั่ง	พระราชปริมาณ		๑
	พัดโบก ๑ / บังพระสูรย ๑ / พระกลด ๑	ภูษามาลา	๓
เชิญพระทวย	จมื่นจงภักดีองค์ ๑ (สำหรับผลัดเปลี่ยน) / จมื่นจงรักอาษาองค์ ๑ / จมื่นสวัสดิวังราช ๑		๓
คู่เคียงพระที่นั่ง	ข้าในพระราชสำนักและชั้นปลัดทูลฉลอง กระทรวงต่าง ๆ ๗ คู่		๑๔
ราชองครักษ์	ทหาร ๑๐ คู่		๒๐
อินทร / พรหม	มหาดเล็กเชิญพุ่มต้นไม้เงิน ๘ / กรมวังเชิญต้นไม้ทอง ๘		๑๖
กำกับ อินทร / พรหม	พระอินทราทิตย ๑ / พระจันทราทิตย ๑		๒
เครื่องสูงหลัง	๗ ชั้น ๒ / ๕ ชั้น ๔ / บังแทรก ๒ / ชุมสาย ๔		๑๒

คุมเครื่องหลัง	นายประภาศมณเฑียร	๑	๒
	นายเสถียรรักษา	๑	
มหาดเล็ก	พระแสงหว่างเครื่องหลัง		๔
	พระแสงรายตีนตอง	๔	๕๒
	พระแสงตาม	๘	
	เชิญเครื่องตาม	๔๐	
แพทย์ท้ายกระบวน	พระรัตนแพทย	๑	๒
	พระชัยแพทย	๑	
ประตูหลัง	พระยาสิทธิโชคชุมนุม	๑	๒
	จหมื่นราชนาคา	๑	
กรมทหารบกราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์แซงข้างละ ๒ สาย			๒๐๐

คู่เคียงขบวนพยุหยาตรา (ในริ้ว ๖)

เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

คู่ที่ ๑	จางวางเอก พระยาวรพงศ์พิพัฒน มหาดเล็ก	จางวางเอก พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ มหาดเล็ก
คู่ที่ ๒	มหาเสวกเอก พระยาบริบูรณราชสมบัติ พระคลังข้างที่	มหาเสวกโท พระยาพจนปรีชา กระทรวงวัง
คู่ที่ ๓	มหาอำมาตยโท พระยาศรีธรรมาธิราช กระทรวงมหาดไทย	จางวางโท พระยาไพศาลศิลปศาสตร กระทรวงศึกษาธิการ
คู่ที่ ๔	มหาอำมาตยโท พระยาสวัสดิวรวิถี กระทรวงคมนาคม	มหาอำมาตยโท พระยาอิศรพันธโสภณ กระทรวงยุติธรรม
คู่ที่ ๕	จางวางโท พระยามหานามราช กระทรวงมุรธาธร	มหาอำมาตยโท พระยาไมตรีวิรัชกฤตย กระทรวงการต่างประเทศ
คู่ที่ ๖	นายพลเรือตรี พระยาดำรงราชพลขันธ กระทรวงทหารเรือ	นายพลตรี พระยาพระกฤษณรักษ กระทรวงกลาโหม
คู่ที่ ๗	มหาอำมาตยตรี พระยาสรรพกิจเกษตรการ กระทรวงเกษตราธิการ	มหาอำมาตยตรี พระยาราชสมบัติ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

หมายเลข ๗

ริ้วขบวนพระราชวงศ์ฝ่ายในเชิญเครื่องราชูปโภคตามเสด็จ ฯ
โดยทางในจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เสด็จพระราชดำเนิน

◎

ทรงโปรย

สมเด็จพระบรมราชินี

◎ พระสุพรรณศรี
หม่อมเจ้ารำไพประภา
ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ
วรเดช

◎ พานพระศรี
หม่อมเจ้าดวงจิต ในสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุวัดติวงศ์

◎
หม่อมเจ้าแขไขจรัส
ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเทวะวงศวโรปการ

◎ พานพระกล้อง
หม่อมเจ้าพวงรัตนประไพ ในสมเด็จ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
เทวะวงศวโรปการ

หมายเลข ๙

ริ้วขบวนพระราชวงศ์ฝ่ายในเชิญเครื่องตามเสด็จ ฯ

เฉลิมพระราชมนเทียร

◎ นำเทียน

หม่อมเจ้าผุสสดีวิลาส ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ

◎ นำเทียน

หม่อมเจ้ารัสสาทิศ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ

เสด็จพระราชดำเนิน

◎

ทรงโปรย

สมเด็จพระบรมราชินี

◎ พระแสง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธวงศ์วิจิต ในสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต

◎ พระแสง

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริรัตนบุษบง ในสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต

◎ พระแส้หางช้างเผือก
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามยุรฉัตร ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน

◎ ธารพระกรศักดิ์สิทธิ กับอุ้มไก่ขาว
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิสิษฐสบสมัย ในสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต

◎ ศิลาบด
หม่อมเจ้าทิพยศแจ้งหล้า ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ

◎ พานพืช
หม่อมเจ้าพัฒนคณนา ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทรบุรีนฤนาถ

◎ กุญแจทอง
หม่อมเจ้าจารุพัสตรา ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

◎ จั่นหมากทอง
หม่อมเจ้าสวาทวัฒโนดม ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี

◎ อุ้มวิฬาร์
หม่อมเจ้าสุริยนันทนา ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส

◎ พานพัก
หม่อมเจ้าพรรณเพ็ญแข ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นพิชัยมหินทโรดม

เชิญเครื่องราชูปโภค

๏ พระสุพรรณศรี
หม่อมเจ้ารำไพประภา ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

๏ พานพระศรี
หม่อมเจ้าดวงจิต ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

๏
หม่อมเจ้าแขไขจรัส ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศวโรปการ

๏ พานพระกล้อง
หม่อมเจ้าพวงรัตนประไพ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศวโรปการ

ริ้วที่ ๙

ขบวนพยุหยาตราเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร สถลมารค

ขบวนหน้าทหารบก

กรมบัญชาการกองพลทหารบกที่ ๑ รักษาพระองค์

แตรวงกรมทหารบกม้ารวม

กรมทหารบกม้ากรุงเทพ รักษาพระองค์

กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์

กรมทหารบกช่างที่ ๑ รักษาพระองค์

แตรวงกรมทหารบกราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์

กองพันที่ ๑ กรมทหารบกราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์

กองพันที่ ๒ กรมทหารบกราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์

กรมบัญชาการกองทัพน้อยทหารบกที่ ๑

(ขบวนราชอิสริยยศ)

ประตูหน้า	พระยาพิทักษภูบาล	๑	๒	
	พระยาเวียงในนฤบาล	๑		
นายท้ายช้าง	เชิญธงหักทองขวาง	๒ (ส่องผลัด)		๔
นำริ้ว	พระยาบำรุงราชฐาน	๑	๒	
	พระยาภูบาลบรรเทิง	๑		

มหรทึก ๔	คนหาม ๑๖ ตี ๔	๒๐
กำกับมหรทึก	หลวงคชศักดิ ๑ หลวงศรีวังราช ๑ หลวงอักษรสรรพกิจ ๑ หลวงสิทธิบรรณการ ๑	๔
สารวัด	หลวงวิสิทธิเสวก	๑
ตำรวจหลวง	เข้ารีวคู่กับมหาดเล็ก ๔๖ คู่	๙๒
มหาดเล็ก	เข้ารีวคู่กับตำรวจหลวง ๔๖ คู่	๙๒
กลองชนะ	ทอง ๔๐ เงิน ๔๐	๘๐
จ่า	ปี่ ๒ กลอง ๒	๔
ผู้กำกับ	พระรามเภรี ๑ นายทหารรักษาวัง ๒	๓
แตร	ฝรั่ง ๒๐ งอน ๓๒ สังข์ ๔	๕๖
สารวัดแตร	ขุนเสน่หราชา	๑
เครื่องสูงหน้า	๗ ชั้น ๒ ๕ ชั้น ๖ บังแทรก ๔ — สองผลัด	๒๔

	พระเสมาธิบัติ ๑ พระฉัตรชัย ๑ พระเกาวพาห ๑		๓
พระแสงหว่างเครื่อง	หน้า มหาดเล็กเชิญ		๖
คุมเครื่องหน้า	พระพินิจนนทิสาสน ๑ พระสมบัตยาธิบาล ๑		๒
ผู้บอกสัญญา	พระยาราชมานู		๑
กรับสัญญา	พระยาเสถียรสุรประเพณี		๑
พราหมณ์พิธี	เป่าสังข์ ๑ คู่		๒
ราชองครักษ์	เชิญธงกระบี่ธุช ๑ เชิญธงครุฑพาห ๑		๒
พระที่นั่งพุดตานทอง	ทรง รักษาวังหามและถือม้า ๓ ผลัด		๕๒
กำกับพระที่นั่ง	พระราชปริมาณ		๑
	พัดโบก ๑ บังพระสูรย ๑ พระกลด ๑	ภูษามาลา	๓
เชิญพระทวย	จมื่นจงภักดีองค์ ๑ (สำหรับผลัดเปลี่ยน) จมื่นจงรักษาองค์ ๑ จมื่นสวัสดิวังราช ๑		๓

คู่เคียงพระที่นั่ง	อุปราชและสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล ต่าง ๆ กับสมุหพระนครบาล (ตามบาญชี) ๗ คู่	๑๔
ราชองครักษ์	ทหาร ๑๐ คู่	๒๐
อินทร	มหาดเล็ก ถือทวน ๘	๑๖
พรหม	กรมวัง ถือทวน ๘	
กำกับ	อินทร พระอินทราทิตย ๑	๒
	พรหม พระจันทราทิตย ๑	
เครื่องสูงหลัง	๗ ชั้น ๒	๒๔
	๕ ชั้น ๔	
	บังแทรก ๒	
	ชุมสาย ๔	
	๑๒ สองผลัด	
คุมเครื่องหลัง	นายประภาศมณเฑียร ๑	๒
	นายเสถียรรักษา ๑	
มหาดเล็ก	เชิญพระแสงหว่างเครื่องหลัง	๔
	พระแสงรายตันตอง ๔	๕๒
	พระแสงตาม ๘	
	เชิญเครื่องตาม ๔๐	
พระที่นั่งทองลงยา	รอง (ทหารรักษาวังหาม)	๑๘
กำกับพระที่นั่งรอง	พันทอง	๑

กรมพระอัศวราช	เจ้ากรม	๑	๓๒
	ปลัดกรมม้าพระที่นั่งทรง	๑	
	ปลัดกรมม้าพระที่นั่งรอง	๑	
	ม้าพระที่นั่ง	๔ ม้า	
	ม้าจูง	๔	
	นายม้าต้น	๔	
	พนักงานจูงม้า	๑๖	
	นายเวรกรม	๑	
แพทย์ท้ายกระบวน	พระรัตนแพทย	๑	๒
	พระไชยแพทย	๑	
ประตูหลัง	พระยาสิทธิโชคชุมนุม	๑	๒
	จมื่นราชนาคา	๑	

กองพันที่ ๑ กรมทหารมหาดเล็ก (แซงเสด็จพระราชดำเนิน ๒ ข้าง ๆ ละ ๑ กองร้อย)

ทหารบกหลัง

แตรวงกรมทหารมหาดเล็ก

กองพันที่ ๒ กรมทหารมหาดเล็ก (ตาม)

ทหารเรือ

แตรวงทหารเรือ

กรมทหารเรือ

กรมทหารทุกกรมจัดแถวตอนเดินทาง

และภายในกองร้อยทหารปืนใหญ่จัดแถวเรียงรถ

คู่เคียงขบวนพยุหยาตรา
เสด็จพระราชดำเนิน เลียบพระนคร (ในริ้วที่ ๔)
สถลมารค

คู่ที่ ๑ มหาเสวกโท พระยาโบราณราชธานินทร อุปราชมณฑลอยุธยา | มหาเสวกโท พระยาราชนกูล อุปราชมณฑลภาคอิสาน

คู่ที่ ๒ มหาเสวกโท พระยาเดชานุชิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลมหาราษฎร์ | จางวางโท พระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต

คู่ที่ ๓ มหาเสวกโท พระยาเพชรดา สมุหพระนครบาล | มหาเสวกโท พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร สมุหเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก

คู่ที่ ๔ มหาเสวกโท พระยาศรีธรรมศกราช สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุบล | มหาเสวกโท พระยารณชัยชาญยุทธ สมุหเทศากิบาลมณฑลร้อยเอ็ด

คู่ที่ ๕ จางวางโท พระยามหินทรเดชานุวัตร สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์ | มหาเสวกโท พระยาคงคาธราธิบดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลสุราษฎร์

คู่ที่ ๖ จางวางโท พระยาคทาธรบดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี | มหาเสวกตรี พระยาเพชรปาณี สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครราชสีมา

คู่ที่ ๗ จางวางตรี พระยาไกรเพชรรัตนสงคราม สมุหเทศาภิบาลมณฑลจันทรบุรี | จางวางตรี พระยาสุนทรบุรีศรีพิชัยสงคราม สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครชัยศรี

ริ้วที่ ๑๐

ขบวนพยุหยาตราชลมารค

ท่าราชวรดิฐ วัดอรุณราชวราราม และกลับ

ซ้าย		ขวา
เสือคำรณสินธุ์		เสือทยานชล
เรือดั้ง	เรือกลองนอก	เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือดั้ง	เรือตำรวจนอก	เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือดั้ง		เรือดั้ง
เรือทองขวานฟ้า		เรือทองบ้าบิ่น
เรือกระบี่ปราบเมืองมาร		เรือกระบี่ราญรอญราพณ
เรือสุรบักษา (กลองชนะ)	(กลองชนะ)	เรือสุรวายุภักษ
เรือสุครีพครองเมือง (กลองชนะ)	เรือตำรวจใน	(กลองชนะ) เรือพาลีรั้งทวีป
เรือครุฑเตร็จไตรจักร (สังข์แตร)		(สังข์แตร) เรือครุฑเหิรเห็จ

เรือประภัศรชัย

(ทรงผ้าทรงสพักพระพุทธรูป)

เรือกลองใน

เรือเอกชัยหลาวทอง (มหรทึก) (มหรทึก) เรือเอกชัยเหิรหาว

เรือสุพรรณหงส์ (ตั้งบุษบก เป็นพระที่นั่งทรง ขาไป)

(ขากลับเปลี่ยนเป็นเรืออนันตนาคราช)

เรือแซง (ทหารเรือ) (ทหารเรือ) เรือแซง

เรือแซง (ทหารเรือ) (ทหารเรือ) เรือแซง

เรืออเนกชาติภุชงค์ (ตั้งบัลลังก์กัญญา)

(เรือพลับพลา)

เรืออนันตนาคราช (ตั้งบุษบก)

(พระที่นั่งรอง)

เรือทวยเทพถวายกร (ตั้งบัลลังก์กัญญา)

(พระที่นั่งรอง)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม

ถนนพระราม ๖ สพานอุรุพงษ์ ซอย ๒ พระนคร

นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา

๒๔๘๖